

МИЉАН МАНИЋ

МОЈ ПРЕДАК У ВЕЛИКОМ РАТУ

Пирот, 2015.

МОЈ ПРЕДАК У ВЕЛИКОМ РАТУ

Издавачи
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПИРОТ
ДРУШТВО ИСТОРИЧАРА ПИРОТА

За издавача
МИЛЕТА МАНИЋ

Аутор
МИЉАН МАНИЋ

Лектор и коректор
ЈАСМИНА МАНИЋ, професор

Технички уредник и компјутерска обрада
за ИА Пирот
САША ЈЕРЕМИЋ

Штампа
СМАРТ ПРЕС

Тираж 300 примерака

ПРЕДГОВОР

У години када обележавамо стогодишњицу почетка Великог рата, Друштво историчара Пирота је долучило да распише конкурс у свим основним и средњим школама у Пироту са темом: “Мој предак у Великом рату”. Велики број деце узео је учешће на овом конкурс, па је зато било и доста пристиглих радова. Деца су била подстакнута да у оквиру својих породица открију неког свог претка који је учествовао у ратовима 1912–1918. године. Често су они били заборављени и многа деца нису ни знала за њих. Многи се нису ни вратили, јер су дали своје животе за слободу отаџбине. Био је ово јединствени тренутак да се многи знани и незнани људи који су учествовали у овом рату извуку из заборава и да се сазна за њихове судбине.

Уз свесрдну подршку Историјског архива у Пироту као издавача и уз финансијку помоћ Министарства културе Републике Србије сви пристигли радови су штампани у овој књизи.

Миљан Манић, историчар

КОСТА ФИЛИПОВИЋ

Да будем искрен, застидео сам се, јер све до момента када нам је професор историје дао задатак да истражимо да ли имамо неког претка који је учествовао у Првом светском рату, нисам знао да су моји преци били велики хероји. Сада са више поштовања посматрам раздобље од 1914. до 1918. године.

Сви војници који су учествовали у рату борили су се за слободу; неки су животом платили да би њихова деца живела у слободној земљи. Оно што сада знам је да о томе морамо причати, као што је недавно мени моја бака испричала. Тако њихова дела никада неће бити заборављена.

У селу Темска, у близини Пирота, гордо стоји камена чеσμα — споменик у који су уклесана имена мештана који су живот дали у Првом и Другом светском рату. Коста Филиповић, мој предак, прадеда је моје баке. Са својих тридесет година био је вредан сељанин, живео је са супругом и четворо деце, очекујући рођење петог детета. То своје најмлађе дете никада није видео јер је погинуо у Првом светском рату.

Када је почео рат, Коста је одмах морао да оде из свог завичаја. Био је здрав човек, крупан, снажан и веома вредан. Из Темске је отишао у Пирот, а даљом мобилизацијом упућиван је на разне положаје. Бака ми је причала да се тада тешко живело. Зима је била сурова. Костина кошуља од конопље била је прекривена вуненим џемпером и сукненим капутом. Сви војници су имали исте брич панталоне од сукна, на ногама вунене чарапе и опанке од свињске коже. Главу је чувала шајкача. Преко рамена је носио торбу од козје длаке, а у њој хлеб, сир, воду и со. Сви војници су били далеко од породице и са идејом да победе непријатеља. Тифус је покосио многе Костине саборце, мој предак га није добио.

Дубоко у себи знам да је само желео да пређе преко Кајмакчалана и да после победе оде у свој завичај и види своју породицу.

Септембра 1916. године, баш када је бугарска офанзива слабила, српска војска је почела да сања победу. Чети у којој је био мој рођак, припадало је и неколико дечака који су били само пар година старији од мене, а већ велики борци. Петар је био најмлађи и свима најдражи дечак, пореклом са југа Србије. Крхке грађе али храброг срца, морао је да се бори против непријатеља. Говорили су да је Петар највише времена проводио поред Косте. Ту се вероватно осећао безбедно. Али, Петар је приликом пружања отпора непријатељу био тешко рањен. Када су звуци метака и топова утихнули, уморна и изгладнела чета српских војника је кренула да одмиче, мој рођак није желео да остави тешко рањеног младића. Пребацио је рањеника на своја леђа и кренуо за четом. Деда Коста је страдао од бугарске артиљерије у моменту док је носио на леђима већ мртвог младића. Тако су два пријатеља, које је рат зближио, умрли у истом дану. У селу је остала супруга са петоро деце, од којих једно није упознало свог храброг оца. А то пето дете је изгледа Божијом вољом већ увелико носило име Петар!

Постоји на Кајмакчалану једна мала капела која је споменик свим српским војницима који су храбро погинули за отаџбину.

У селу моје баке гордо стоји камена чесма поред које сам ја више пута у журби прошао а никада нисам обратио пажњу на велики број имена мештана који су животом платили слободу своје земље. Имена су уклесана у камен да се не забораве, а приче се морају преносити с колена на колена како бисмо знали истину и историју свог народа. Вода из те чесме непрестано тече и подсећа пролазнике на вечност, на бесмртност и жртве које су пале, како би мештани данас живели у слободи.

Нека им је вечна слава!

Матеја Мишић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

МАНОИЛ ПАНАЈОТОВИЋ

Пре годину дана навршило се 100 година од почетка Првог светског рата. Краљевина Србија ратовала је против Аустроугарске и других Централних сила од 28. јула 1914. када јој је аустроугарска влада објавила рат, па све до капитулације Аустроугарске 03. новембра 1918. године.

Победу у Првом светском рату Србија је скупо платила. Током рата изгубила је процењује се од 1.100.000 од 1.300.000 становника, што је чинило готово трећину укупног становништва или чак 60% мушке популације.

Наша је дужност да се као потомци сетимо својих предака и њихових подвига из тог времена. Заслуге сваког поједница за завршетак рата су огромне, а жртве које је поднео српски народ заслужују сећање.

Имам ту привилегију да су моји прабаба и прадеда још увек живи и да од њих могу сазнати много о својим прецима. Нарочито су ми занимљиве приче о мом чукундеди који се борио и погинуо у Првом светском рату.

Његово име је Маноил Панајотовић. Рођен је 1892. године у Трну, у данашњој Бугарској од оца Милана и мајке Ане. Из Трна су се доселили у село Расница код Пирота, где се и оженио мојом чукунбабом Настом. Након избијања рата убрзо је мобилисан у састав Трећег пешадијског пука са којим је учествовао у борбама на Дрини. У току битке код села Црна Бара, у борби за Мачву, мој чукундеда Маноил добио је вест да је добио сина, мог прадеду Чедомира. По причи мог прадеде та вест је стигла до њега након два месеца и он је од среће трчао од рова до рова да је подели са саборцима. По сазнањима која моја породица има, том приликом га је и задесила смрт. Погинуо је од удара гранате септембра 1914. године.

Мој прадеда Чедомир никада није упознао свог оца, али је увек са поносом причао приче које је чуо од људи који су се вратили из рата. Моја породица је много година касније ишла да посети споменик у Црној Бари на коме стоји име и презиме мог чукундеде.

Без обзира на то што није дочекао крај рата и победу, борио се и дао свој живот за отаџбину. Није дочекао ослобођење, али је оставио нама у наслеђе понос и показао нам како треба да се брани домовина.

Младен Ставрић, ОШ „Вук Караџић“

АНДРИЈА ПАСТОР

Живот заиста пише романе. Иако је живот непредвидив, морамо бити спремни на многе ситуације које нисмо могли ни замислити. И ова прича о мом чукундеди је једна од таквих.

Мој чукундеда, Хрват по националности, Андрија Пастор учествовао је у Великом рату и тако постао један од хиљаде хероја који су се борили за слободу. Рођен је 1893. године у Вуковару у Аустроугарској. Његов отац Фрања Пастор бавио се уловом и продајом рибе на Дунаву. Мајка Јулијана је водила порекло из трговачке породице Вулетић. Рано је остао без оца који је умро од туберкулозе. Сав посао је спао на његову мајку која је морала да га издржава. По завршетку школовања укључио се у трговину рибом. 1913. године одлази на одслужење војног рока у Будимпешту где га 1914. године затиче почетак Првог светског рата.

По избијању рата као редов Аустроугарске војске упућен је на руски фронт у Галицију. 1915. године заробљен је од стране руске војске и послат у заробљенички логор у Сибиру. Пошто је одрастао на Дунаву упућен је на реку Јенисеј да ради на превозу дрвета. Приликом утовара дрвене грађе имао је незгуду и положио ногу. У заробљеништву је био све до 1917. године када је избила октобарска револуција и тада је са великом групом заробљеника побегао из логора. Прикључио се добровољачком пуку руских револуционара да би имао неке шансе да преживи. Убрзо одлази у црноморску луку Одесу где се пријављује у југословенску добровољачку дивизију. С овом дивизијом одлази у Тунис у Луку Бизерту где остаје на обуци до поласка на Солунску фронт. После тешких борби на Кајмакчалану добија чин наредника. Колика је силина тих битака била говори и податак да је оглувео од јаке артиљеријске ватре. Рат је завршио у саставу Тимочке дивизије.

Као награду за добровољно учествовање у српској војсци, а био је једини добровољац из Вуковара, добио је дванаест јутара земље од краља Александра. Након рата оженио се Софијом Штајнер, ћерком фабриканта која је умрла убрзо након рођења моје прабаке Марије. После ове трагедије оженио се Јулијом Херцог са којом није имао деце. Све до избијања Другог светског рата живео је у Вуковару и издржавао породицу од пољопривреде и улова рибе. Након распада Краљевине Југославије 1941. године и доласка усташа на власт био је прогањан због свог учешћа у рату на страни српске војске. Преживео је још једну голготу и умро 1960. године у 67. години.

Захваљујући овој несвакидашњој причи, коју ми је испричао мој деда, ми смо се упознали са још јединим јунаком који нам је донео слободу. Њему и свима осталима дугујемо бар једно велико хвала.

Јана Ставел VII-2 ОШ „Вук Караџић“

МАКСИМ КРСТИЋ

Ово је једна од хиљде ратних прича коју је време однело у заборав. Испричаћу вам причу о мом далеком претку Максиму Крстићу који је голобрад са својим друговима и рођацима кренуо да брани своју отаџбину и свој родни праг. Најстарији мештани говорили су да ће бити рата када се на небу појавила Халејева комета или звезда репатица за коју се веровало да доноси сушу, болест, помор и рат. Нажалост, предвиђања су се обистинила када је избио Први балкански рат, затим Други балкански, па Први светски рат.

Мој предак Максим био је сувољав и висок младић, светле пути са продорним плавим очима и благе нарави. У породици су се искључиво рађала женска деца, па је отац, када се на дику и понос родитеља, родио Максим, частио цело село. Сви у породици чували су га као мало воде на длану. Мајка је, када га ухвати киша у планини, слала по сестрама преобуку, да се не разболи, да им се кућа не затвори. Отац је већ размишљао о женидби, жељан да му кућа буде пуна потомака. А онда је једно јутро добошар прошао кроз село позивајући све пунолетне у рат. Рат је из кућа и колиба извео све хранитеље породица, мужеве, очеве, синове и повео их у непознато. Пет година о Максиму се ништа није знало. Тих година у целој Србији није било свадби и весеља, није се чуо дечији плач. Пре одласка у рат Максима је отац одвео у Погановски манастир да се причести, исповеди и дао новац да му се чита молитва за здравље. На дар је добио погачице од меда, сувих шљива и брашна и икону њихове славе Светог Арханђела Михаила. Рекли су му да се тих погачица сети у тренуцима када га изда снага и када не може даље. Пут га је одвео кроз албанске гудуре, где је пред његовим очима много његових сабораца пострадало од глади, хладноће и изнемоглости. Са њим је био и његов побратим

и брат његове будуће невесте Станије, која му је на одласку дала везен пешкир и вунене чарапе са обећањем да ће га чекати из рата. Није сумњао у њену љубав и те мисли су га грејале у данима хладноће, није падао у очај и стално је маштао о будућности. Замишљао је како гради дом, кола, бунар у дворишту, како обилази њиву под Видличем. Покушавао је да бодри и побратима Давида који је био крхког здравља, како би и овај издржао. Често је грлио у торби чарапе и узимао по мрвицу оних погачица. Њихово одређиште било је острво Крф, до кога многи нису стигли. Увидевши да је враг однео шалу, он и његов побратим Давид разменили су писма, да их ако се један не врати, овај други однесе. Давид није издржао и у току овог страшног пута је издахнуо. Максим је пажљиво чувао писма под пазухом.

Када су сва ова страдања прошла и када се Максим коначно вратио жив и здрав својој кући, оженио се и стекао је потомство. За сваку крсну славу, његова деца, а касније и унуци, терали су га да прича о овом тешком периоду његовог живота. У породичној заоставштини чува се део пешкира који му је поклонила његова жена Станија пре поласка у рат. Живео је 92 године, а за њим се разгранало стабло живота и потомци који се сете свог претка када им је крсна слава и када су Задушнице. Тада, на гробљу у селу Крупац, за свог претка Максима упале свећу.

Катарина Ранчић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

ГРИГОРИЈЕ ТАНЧИЋ

Први светски рат, познат и као Велики рат вођен је између Антанте и Централних сила. Почео је 28. јула 1914. године, а завршио се 11. новембра 1918. капитулацијом Немачке. Повод за избијање рата био је Сарајевски атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда. Аустроугарска шаље ултиматум Србији који није био прихваћен и могло се рећи да је рат почео. Како Србија није била спремна за рат, морала је што пре да изврши мобилизацију мушког становништва, а један од мобилизованих био је и мој чукундеда Григорије Танчић.

У Церској бици, вођеној 15. августа 1914. године (у којој је српска војска однела победу над аустроугарском) учествовао је као артиљерац. У Колубарској бици која се одиграла почетком децембра 1914. године реорганизацијом српске војске под командом генерала Живојина Мишића, српска пешадија потпомогнута српском артиљеријом у којој је био и мој чукундеда, протерала је аустроугарске трупе преко Дрине и тиме ослободила Србију. Он се истакао у бори па је одликован Карађорђевоом звездом са мачевима. После краткотрајног затишја Аустроугарска и Немачка су уз помоћ Бугарске отпочеле нову офанзиву на Србију чија се војска повлачила преко Црне Горе и Албаније према Грчкој. Као један од војника деда Григорије је прешао Албанију и са преживелим борцима искрцао се на острво Крф. Тамо су се опоравили и спремили за даље ратовање. Савеници отварају Солунски фронт и отпочиње битка за ослобђање Србије. У бици на Кајмакчалану 1916. године српска војска је уз велике жртве отворила врата према Србији. У тим борбама деду Григорија је повредила непријатељска граната од чије експлозије бива контузован. Касније је пребачен у нишку болницу и одлази у војне инвалиде. Враћа се породици и наставља да живи са женом и деветоро деце.

Велики рат однео је много живота како војника тако и недужног цивилног становништва. Овај рат је опомена и наука да слободу и право на достојанствен живот треба бранити када је потребно и својим животом, као што су у одбрани своје отаџбине и народа наши преци жртвовали себе.

Симона Танчић VIII-1 ОШ „Душан Радовић“

АНТОНИЈЕ ПЕЈЧИН ТОШИЋ

Најснажније је оно што се ради после плача, а сушта реч није живети и скакутати по црно-белим данима тајновите клавирске стазе, већ стајати усправно, док ветрови злодуха ломе све пред собом. Ма знам да смо сви окупани прахом звезда и са месчином у очима, рођени на тлу што се домовина зове. Пригрлила нас је та мала Србија, подарила нам речи, језик и грмљавину прошлости, даровала нас вихорима спознаје свега злог, што се попут разбеснелих таласа, суновратило на овај комад Балкана. И знам да преко својих снажних корена црпимо сокове живота. Да, да није било тих светионика прошлости, Србија би као реч била заборављена и лелујала би у етру.

Балкан је почетком двадесетог века још увек грцао под турским ропством. Српски народ трпео је зулум, харач, данак у крви. Пет векова је народ ходао погнуте главе и у страху.

Желећи боље сутра Антоније Пејчин Тошић, опанчар, одлучи да крене у Америку тражећи сунце што лепше сија. Млад, наочит, вредан кренуо је пут новог континента у обећану земљу. С обзиром на своје способности он се тамо одлично снашао и почео је нови живот испуњен великим радом и великом тугом за родним градом. Гледао је у ново сунце и пуштао да време протиче као поток. Међутим, једног јутра освану вест да су балканске земље објавиле рат Турској и срце му заигра. Сунце туђег неба више га није могло угрејати и он остави све што је тешким радом створио и крену да помогне својој браћи да заједно отерају зло, да главе подигну, да усправно стоје. У српску војску ступио је као добровољац и војевао је терајући душмане.

У крвава предвечерја 1912. године видао је ране, гладан и прозебао, а ипак горео као вулкан у битки на Куманову, Битољу, у бици за ослобођење Косова, све док српска војска није избила на

јадранску обалу. Нема више турског јарма и српска војска је уздигнутог чела чувала свој педаљ земље. Но, тада кренушае Бугари да као бесни пси кидају ратом измучену Србију. Опет се српство уједини и у бици за битком, у потоцима крви, обогалена и беживотна тела остадоше као вечни аманет да се Србија мора сачувати и отераше душмане.

Србију, раскршће многих путева, желеле су да опет приграбе велике силе и 28. јула 1914. године Аустроугарска је објавила рат Србији. То је био почетак Првог светског рата, најкрвавији сукоб у тадашњој историји човечанства. На балканском фронту српска војска је одолевала вишеструко надмоћнијем непријатељу и однела две значајне победе у биткама на Церу и Колубари. Година 1915. је била српска година страдања, сто хиљада људи је умрло од епидемије пегавог тифуса. Те године напад на Србију био је са три стране. И поред тога Србија није капитулирала, већ се исцрпљена српска војска са цивилима и целим државним врхом повлачила ка јадранској обали. Једини пут били су кршевити обронци албанских и црногорских планина којима су беснеле снежне олује, а ветар је завијао дуго, споро и гласно. У Албанској голготи страдало је од беле смрти више десетина хиљада српских војника и цивила. Тек почетком 1916. године почело је пребацивање преживелих на грчка острва Крф и Видо. Много је њих тек тада напустило овај свет патњи. Њихова гробница названа је Плава гробница, јер су умотани у бела платна заплочили морем у вечни покој.

А у кући трговца Пејче Тошића, црни барјак се завијорио. Стиже вест да је Антоније Тошић дао свој живот за отаџбину. Његове кости почивају у Плавој гробници, милују их морски таласи. Вечити путник, вечити ратник за своју земљу, почива далеко од ње, али не, није заборављен, његово име стоји на спомен-плочи у тијабарској цркви у Пироту. Ја, његова праунука, помазим плочу са његовим именом, поклоним се његовом херојству и упалим свећу, да њен пламен заблиста и покаже му да Србија и даље живи. У том тренутку, кад пламен свеће најблиставије сија, када хиљаде свитаца из ње полети и као фењери обасја свемир, осетим да су прошлост и садашњост близу и да једино тако, са поносом, могу да се отиснем у вијугаву реку будућности.

Сара Драгојевић VIII-2 ОШ „Свети Сава“

МИХАИЛ ДРОЗДОВСКИ

Рат...једна реч, а тако пуно значи.... Велики рат или Први светски рат, како год, много је људи изгинуло, борило се за отаџбину и слободу... Међу њим је и мој понос, мој предак.

Много сам размишљала о њему, о његовом животу и његовој смрти. Борио се часно, поштено и храбро. Он је велики генерал Михаил Дроздовски. Био је црвен у лицу, округле главе, носио је наочаре, ретких бркова, а још ређе косе. Рођен је у Кијеву у тадашњем великом руском царству. Јако рано остао је без мајке, али је испунио обећање које је дао оцу и наставио породичну војну традицију. Његово отац био је генерал, врховни војсковођа у Кримском рату. Михаил је веома ценио државу, отаџбину и цара. Определио се за Белу гарду и борио се против бољшевика. Пре свега тога борио се у Великом рату. Тамо је ушао као и у било који рат, храбро, али овог пута само као официр особља. Извршавао је бројне извиђачке мисије авионима и балонима и већ децембра 1914. године постао је начелник штаба 26. Корпуса на који је он био јако поносан. Показао се као изузетно добар и одговоран официр, па је зато и унапређен у чин потпуковника у марту 1915. године. Након само три месеца постао је начелник штаба 64. пешадијске дивизије, а у октобру исте године постао је начелник штаба 26. армијског корпуса. Са својом војском борио се све до краја 1915. године, а од лета наредне године био је у Главном штабу као пуковник, па је такав служио и борио се и на југозападном фронту. Рањен је у руку за време битке 31. 08. 1916. године. Због својих заслуга и храбрости одликован је Орденом Светог Ђорђа. Касније, у руској револуцији, борио се као белогардејац. Рањен је у октобру 1918. године у бици код Ставропоља и мислио да рана није озбиљна, али је у преминуо 1. јануара 1919. године. Какав је рођен, такав је и умро, храбар, поштен и частан. Да су га и његови

војници волели, сведочи и чињеница да је 3. пешадисјки пук дивизије добио име Дроздовски. Његови земни остаци почивају негде далеко — тада су сматрали да то треба остати тајна како их бољшевици не би оскрnavили. Ни нама, његовим потомцима, није познато то место. По њему је написана и певана песма „Марш Дроздовског пука“. Одликован је Орденом Светог Ђорђа и награђен Златним мачем за храброст. Док размишљам о њему и гледам његове слике из рата, знам да је умро за државу којој је увек служио и коју никад није издао.

Катарина Дроздовски VIII-5 ОШ „Вук Караџић“

ДЕДА МИЛАН И ДЕДА СРЕТЕН

Први светски рат, у коме је учествовала и Србија, почео је 1914. године, а завршио се 1918. Пирот је био под бугарском окупацијом, а моји преци били активни учесници у рату. Њихова имена била су деда Милан и деда Сретен. Током бугарске окупације деда Милан је са пиротским Трећим пешадијским пуком успео да одступи из Пирота и настави даље ратовање. Али, деда Сретен је остао у Пироту под окупацијом. Деда Милан је са својом јединицом 6 дана без прекида пешачио до Београда, након чега је отишао на Цер. Деда Сретен је био веома тужан зато што није дуго видео свог пријатеља. Деда Милан је са својим саборцима једва преживео Церску битку. Успео је да напише писмо које је упутио свом пријатељу Сретену и обавестио га да је жив и здрав. Овај му је одговорио и у писму му писао како је тешко живети под бугарском окупацијом. Док је деда Милан читао писмо, дата је узбуна и кренуло се опет у борбу. Услови су били веома тешки јер је војска у једном моменту била остала и без хране. Али након неколико дана стигла су кола са храном на прву линију фронта што је подигло морал војсци и допринело још једној победи над непријатељем. Деда Милан је поново обавестио свог друга Сретена писмом да је жив и здрав. Након овог писма два друга се нису ни чула ни видели пуне четири године. Након ослобођења они су се поново срели у ослобођеној Србији.

*Алекса Богдановић и Урош Ђорђевић V-1
ОШ „Душан Радовић“*

МИЛУТИН СТОЈИЋ

Живојин Мишић и Радомир Путник, познате су српске војсковође којима се цео српски народ диви, па и ми данашње генерације и оне које тек стасају. Али, ја имам још једног војника коме се дивим: то је мој предак-рођак, учесник Великог рата.

Под командом Павла Јуришића Штурма ратовали су многи војници и цивили, међу којима је био и Милутин Стојић, звани Драга. Рођен је 1886. године у селу Завој, од оца Пана Стојића и мајке Савете Стојић. Као дете помагао је својим родитељима око сточарства и пољопривреде. Са 20 година, оженио се Јованом са којом је убрзо добио синове Цветка и Тихомира а затим и ћерку Лепосаву. 1912. године отишао је у Први балкански рат који је трајао годину дана. Када је Аусторугарска напала Србију 1914. године, Милутин је мобилисан и отишао је у рат. Учествовао је у разним биткама од којих су најпознатије Церска и Колубарска и у борбама код Љубовије. Био је рањен и имао је две прострелне ране у надлактицу и у бутину, због којих је и одликован Медаљом за храброст. Милутина није заобишао ни тифус који је владао међу српским војницима, а касније се разболео и од маларије. Глад и несташница натерали су га да од својих погинулих другова узима, како га је он назвао, „крвав хлеб“. Да би преживели, његови другови и он сам јели су и разне шумске плодове. Када се вратио из рата, затекао је велику немаштину, глад и сиромаштво у својој породици. Зато је одлучио да потражи државни посао. Убрзо је добио посао у жандармерији и био је жанадр пуних 19 година. Радио је у Београду до почетка Другог светског рата а затим је прешао у Пирот. Након завршене службе вратио се у своје родно село Завој и бавио се сточарством и пољопривредом. Био је једини човек који је примао пензију, имао је велики углед и поштовање у селу. Чак су га предложили и за сеоског записничара, међутим, он

је то одбио. Био је веран Краљу, чувао је његове слике. Умро је 1963. године у селу Копрившtica након поплаве села Завој. Често је причао унуцима о тешким данима у рату и обично би рекао: „Е, децо моја, не знате какве су то муке биле“. У ратовима је ценио непријатеља, причао је да га не треба убити јер је и он од крви и меса.

Поносим се мојим чукундедом, не само зато што је био изузетно храбар војник, већ зато што је својом мудрошћу доказао вредност неких ствари и остао истрајан у ономе што воли и поштује.

Ивана Игњатовић VIII-5 ОШ „Вук Караџић“

СТОЈАН КОСТИЋ

Не познајем га. Никада га нисам срео, ни видео. Нема га чак ни на некој пожутелој старој фотографији у породичном албуму. Рођен давне 1889. године, далеко је од моје 2004. Али ја растем са њим. Има га у мојој крви, можда у мојој боји косе, можда у мојој нарави. Највише га има у мајчиним причама, у мом срцу, у мојој љубави према отаџбини.

Често замишљам ту страшну 1914. годину када је тадашња Аустроугарска објавила рат Србији. Гроф Леополд Бертхолд, аустроугарски министар иностраних дела, шаље Николи Пашићу, председнику владе Краљевине Србије и министру иностраних дела телеграм са страшном вешћу: „Пошто Српска краљевска влада није дала повољан одговор на ноту коју је предао аустроугарски посланик у Београду 23. јула 1914. године, Царска и краљевска влада је принуђена да се сама побрине за заштиту својих интереса и да у овоме циљу прибегне сили оружја. Аустроугарска се сматра од овог тренутка у рату са Србијом“.

Од тог дана, од тог сата, од тог минута, од те секунде, почели су крвави страшни дани рата. Мобилисани су сељаци, газдински синови, српски интелектуалци, студенти, ђаци и он, Стојан, мој чукундеда. Аустроугарска царевина упутила је своју казнену експедицију да сатре и уништи српски народ. Први напади изведени су преко реке Дрине. непријатељска војска чинила је многа недела, убијала и вешала невинне цивиле, жене и децу и беспомоћне старце. Али, непријатељ није знао да ће платити за своја недела на Церу и Колубари. Он је дошао у земљу хероја и родољуба. Иако је српски народ био исцрпљен у Првом и Другом балканском рату, иако је изгубио пуно људи и остао са мало наоружања, ипак је у тој несрећи видео победу. Мој народ је волео слободу. Слободне нас је Бог и створио. Бранили смо своју веру, сво-

је породице, куће и њиве. Гинули смо певајући. Прешли смо Албанску голготу, преживели Плаву гробницу, певали на Крфу „Тамо далеко“ и уз то били прави људи.

А онда је дошао пробој Солунског фронта и повратак у отаџбину. Многи српски војници страдали су у овом рату, али су у дубини душе знали да су праведно живели и часно умрли. Животе су дали да бисмо ми срећно и слободно расли. Њихово умирање је фелики подвиг и велико дело за отаџбину. А мој чукундеда Стојан постојано је преживео све муке и грозоте које су га снашле, ушао је у отаџбину певајући и поживео до 1964. године са почасним звањем солунца.

Он још увек светлуца у мојим очима.

Огњен Костић IV-3 ОШ „Свети Сава“

МИЛУТИН СТАНЧИЋ

У старом пожутелом породичном фото-албуму мноштво црно-белих фотографија мојих предака. Разне судбине и животне приче. Неке од њих су лепе, неке тужне, о некима не знам ништа. До недавно нисам знала ни да имам једног славног претка: чукундеду који је погинуо на Солунском фронту, јер нема његове слике — који земљорадник је у то време имао пара да се фотографише? Штета, сада би поносно показивала ту слику...

Мој чукундеда Милутин Станчић, обичан српски сељак из Гњилана код Пирота мобилисан је 1914. године. Оставио је жену и тројицу малих синова-сирочића, јер се никад није вратио, као и хиљаде и хиљаде сељака који су рало и волове заменили пушкама. Да је био писмен, можда бисмо из његових писама знали нешто о томе како је преживљавао све ужасе и ратне страхоте, ко су му и одакле били сапатници у незамисливој глади, хладноћи, исцрпљености, надљудским напорима да се преживи... нажалост, ни мој тата не зна много о његовој судбини. Каже, да се у време социјализма (када је он био дете), ретко помињала улога Срба у Првом светском рату и није било упитно величати славне претке из тог доба. Татин деда се присећао најранијег детињства и периода када су породици 1918. године само саопштили да је Милутин погинуо на Солунском фронту. Нису имали ниједно писмо нити неку његову ствар што би им остало за успомену. Само усмено предање које се преносило с колена на колено. О том страдању знам из књига. Како су се српски војници мучили, гладовали, сахрањивали другове, марширали по албанским гудурама — са једном жељом, да ослободе земљу и врате се својим породицама, свом родном крају, да опет обрађују своје њиве и наставе са својим животом. Многи су нажалост оставили кости на Кајмакчалану или у плавој морској дубини. Никада се нису вратили да уживају у сло-

боди за коју су се борили. Међу њима је и мој чукундеда Милу-тин.

Али, иако ништа готово не знам о њему и немам слику, прошлог лета сам видела много потресних фотографија страдања и херојства у српској кући на Крфу. Можда је негде на тим фотографијама био и мој славни предак. Није био познати војсковођа нити политичар, али је славан иако је био сељак. Положио је живот за отаџбину, за слободу, за своју децу и њихове потомке, међу којима сам и ја. Хвала му!

Теодора Тошић ОШ „Вук Караџић“

МИЛИСАВ СТАМЕНОВИЋ – МИША

Три батаљона трећепозиваца под командом мајора Јована Ристића, Трећег пиротског пука, добили су задатак да утврде и бране од бугарске војске Тумбу и Таламбас. Трећепозивци су били наоружани једнометним застарелим пушкама „берданкама“ и застарелим топовима „дебанж“. Борци 3. пиротског пука сјајно су извршили наређење свог команданта генерала Степе Степановића, учинивши Тумбу и Таламбас неосовјивим тврђавама за Бугаре.

Трећи пиротски пешадисјки пук Моравске дивизије је под кишом метака развио борбу. У првом страшном налету они су повратили од Бугара све заузете положаје. Криза у центру Дринске дивизије је решена, захваљујући баш њима.

Да би ослободиле Македонију вековног турског ропства, балканске државе су се договориле и створиле Балкански савез 8. октобра 1912. године. Истог дана објавиле су рат Турској. Рат између Турака и балкански хземаља трајао је до октобра 1913. године. У овом рату победили су савезници. Тада су погинула и 4 војника из мог села Држина код Пирота.

Други балкански рат је вођен између Србије и балканских савезника из Првог балканског рата и Бугарске. Срби и Бугари су се посвађали и почели да воде рат између себе око поделе Македоније. Сукоб између српске и бугарске војске почео је 30. јуна 1913. године. Бугарска војска је на реци Брегалници напала српску војску. Рат је трајао свега четрдесет дана, али је било много погубнији и крвавији. Из села Држина код Пирота погинуло је укупно 18 војника.

Малену Србију, која је само пре 11 месеци водила тешке и исцрпљујуће борбе у Првом и Другом балканском рату, 28. јуна 1914. године напала је јака и моћна држава Аустроугарска царица. У почетку рата српска војска је са аустроугарском војском

водила три веома тешке борбе. Церска битка, Битка на Мачковом камену и борбе на Дрини. Све ове борбе трајале су по неколико дана и биле су веома тешке. У све три борбе српска војска је победила и истерала Аустроугаре из Србије. Међутим, када су пораженој аустроугарској војсци притекле у помоћ Немачка и Бугарска, српска војска је морала да води борбу против петоструко надмоћнијег непријатеља. Српска војска под командом краља Петра Првог Карађорђевића, почела је са тактичким повлачењем према југу и савезницима, Французима и Енглезима, који су се налазили у Грчкој. Тежак и страхан је био пут повлачења, завејан снегом преко Косова и Метохије и Албаније. Зима је била страшна, хране није било, велики број српских војника је изгинуо и умро од хладноће и глади.

Кад је стигао у Грчку, велики број српских војника, па и Трећи пешадијски пук био је смештен на острву Крф у Јонском мору. Велики број српских војника се од преморености, хладноће и глади дошавши на острво Крф разболео. Многи су пребачени на мало острво Видо на коме је била војна болница. Како је велики број њих умирао, а на овом малом острву није било довољно простора где би се сахранили, њихови лешеве су спуштани у море у „плаву гробницу“. Српска војска је остала у Грчкој све до 1918. године када је извршен пробој Солунског фронта и када је ослобођена Србија.

Први светски рат је завршен 18. октобра 1918. године. Почетком децембра 1918. у Држину се вратио мој чукундеда Милисав Стаменовић – Миша, солунац, искићен Албанском споменицом, медаљама и другим одликовањима. На грудима чукундеде солунца сијала је највећа медаља за храброст — Карађорђева звезда са мачевима. То је сећање на мог чукундеду солунца, с поносом за незаборав.

Јовановић Лазар VII-2 ОШ „8. септембар“

ГРУЈА НАЈДАНОВИЋ

Имао сам чукундену, звао се Груја. Док сам био мали, он ми је стално причао о рату. Ја то тада нисам много разумео, а сада, како растем, све више ми је јасно шта је причао.

Када бисмо отишли код њега, он је једва чекао прилику и одмах почињао да прича о рату. Као мали нисам волео да једем. Тада би деда рекао да не знам шта значи глад. Сећам се да је причао како је у рат отишао са шеснаест година. Био је низак, мршав. А пушка је била већа од њега. То му није сметало да научи да рукује пушком и убија Аустроугаре. Много је пешачио и био је гладан. У лето и јесен он би појео неко воће које нађе успут. Хлеба је мало јео, а меса није ни било. Није имао ни кабаницу, ни добре чизме. Киша и снег су га стално квасили. Купао се само лети у реци. Због нехигијене сви су били добили вашке, па су морали да се шишају на ћелаво. Причао је какао је његов командант био добар човек. Увек је гледао да заштити децу. Са командантом и војском је ослободио многа места.

Пред крај рата био је толико изгладнео и исцрпљен да се разболео. Једва су га излечили у једној војној болници, затим су га послали кући. И баш када је био кући, рат се завршио. После рата и даље није било лако. Још увек је гладовао и мучио се. А онда је кренуло све набоље, чукундеда је одликован Орденом за заслуге у Првом светском рату...

Димитрије Најдановић VI-2 ОШ „Душан Радовић“

ТОДОР ВИДАНОВИЋ

Када је почео Први светски рат, мој чукундеда Тодор Видановић налазио се у војсци у Нишу одакле је мобилисан. Са својом коњичком четом извиђача Првог батаљона Друге армије прошао је прву годину рата, све до повлачења преко Албаније и Црне Горе. Повлачећи се са војском стигли су до Призрена. Извиђачка чета је добила задатак да извиди пут кроз Албанију којим ће кренути наша војска. Након десетодневног извиђања, на територији Албаније, вратили су се у команду у Призрен и ту поднели извештај. У команди су добили обавештење да већ сутрадан у пет ујутру полазе на тај тежак и неизвестан пут. Ова извиђачка чета требало је да прими своје следовање у храни, али није било довољно намирница за све. Одлучили су да сами потраже храну. Међутим, у граду и околини све је било испражњено, све намирнице су биле већ продате. Те ноћи нису успели ни парче хлеба да пронађу за пут. У великом очајању, враћајући се у команду, видели су како мајка испраћа свога сина у рат. Обавестили су их да се на пут креће сутра ујутру и да војник може да преспава и ову ноћ код своје куће. Озарена мајка понудила је војнике да их почасте у својој кући. Испричали су јој да немају хране за пут и да нигде нису успели да пронађу. Сиромашна домаћица понудила је оно што је имала, а то је био ћуп меда. Како би задовољили глад и страх од глади који их је чекао појели су скоро сав мед из ћупа. Оно што је остало, домаћица им је упаковала да понесу на пут. Тај мед променио је живот моме деди. Те ноћи од превелике количине меда, њих неколицина због болова у стомаку пребачени су у стационар. До јутра болови су прошли, али је и војска отишла.

Покушаји мога деде да успостави везу са својом четом били су безуспешни. У очајању се вратио у стационар не би ли сазнао нешто више о свој чети. Међутим, особље је било веома заузето природним рањеницима. С обзиром на то да је деда имао за-

вршен први и други курс прве помоћи, притекао је у помоћ лекара. Због надирања непријатеља и стационар је морао да преко Црне Горе крене за Скадар, а било му је неопходно додатно помоћно особље. Када је главни лекар приметио да се мој деда сналази у обради и превијању рањеника, предложио му је да остане са њима и помогне им у транспорту. Како више није могао да стигне своје саборце, деда није имао другог избора. Пут до Скадра био је тежак и исцрпљујући. Да преживи овај пут, помогао му је онај мед који му је остао из Призрена. У недостатку других намирница, мед му је био главна храна, али овога пута је водио рачуна о количини. У Скадру су их чекали француски санитети, што им је умногоме олакшало положај. Савезничким лађама болесници су транспортовани за Француску и Тунис. У два наврата и мој деда је био пратилац рањеника за Француску. Током једног пута десило се велико невреме, где се мој деда показао веома храбрим спасавајући болесне и рањене по палуби брода, за шта је касније био одликован Медаљом за храброст.

При повратку, мој деда је наставио да ради у француском стационару на Крфу. У том стационару било је велики број болничарки, које је све особље ословљавало француским „мадам“. Српски болесници и рањеници, не знајући француски језик, закључили су да је то француски израз за болничара. Овај израз се пренео и на наше стационаре. Безуспешни су били покушаји мога деде да им објасни како „мадам“ на француском значи дама, госпођа. Као болничар у стационару мој деда је непрекидно ословљаван са „мадам“. То га је веома љутило, али од надимка није успео да побегне, остао је Тола Мадам.

Мој чукундеда донео је две медаље из Првог светског рата, али и надимак. Ордење и медаље ношени су за време свечаности, али надимак је ношен свакодневно. Медаље су се временом изгубиле, али надимак је остао у нашој фамилији и након сто година. Ову причу о такзваном „прекору“ наше фамилије испричао ми је мој деда Мика Мадам.

Данило Видановић I-1 Гимназија Пирот

ВОЈИСЛАВ ПЕТРОВИЋ

Први светки рат или Велики рат почиње због сукоба великих сила тог времена, тј. између савеза Француске, Велике Британије и Русије и Аустроугарске и Немачке. У питању су били војни, економски и политички интереси великих сила а повод за сам рат је Сарајевски атентат од 28. јуна 1914. године.

1915. године у рат се укључила и Бугарска јер су јој обећана значајна територијална проширења на рачун Србије. Слушајући наставницу на часу историје, сазнајем историјске чињенице Великог рата и пажњу ми привлачи улазак Бугарске у сам рат. Не знам, зашто али у мени се јавља неки гнев. Можда зато што је наш крај однео највише људских жртава баш од самих Бугара, нама најближих комшија а истовремено и највећих непријатеља у ратном времену. Питам се шта то има у људима, да ли је парче земље вредније од нечијег живота? Сећам се приче мог прадеде Миливоја (прадеда са мајчине стране), који је често људима причао о свом стрицу Војиславу Петровићу. Мој чукундеда рођен је хиљаду осамсто деведесет и неке. Учествовао је у Првом светском рату. Младић од неких двадесетак година, кажу највећи делија у селу; сећам се речи мог деде Миливоја:

„Воја је био момак и по! Нико из околине не би смео ни лоше да га погледа а камоли да му се супротстави. Зарад правде је кажу био спреман и физички да се обрачуна. Чувао је јаке волове којима је превозио, орао и обрађивао земљу, а предвече, кад би дошао са њиве, узимао би своју фрулу коју је за њега лично направио неки рођак. Та фрула се налази у музеју у Пироту и тврде да до скоро нико није могао да свира на њој јер је велики распон између дирки — рупа на фрули. Самим тим закључујем да је то био како кажу јако крупан човек. Свирао је насред села где су се одржавале игранке. Мештани села Градашнице су га јако ценили

и поштовали — иако доста млад, питао се око много ствари у селу, јер је кажу био интеллигентан и поштен човек.

Како је почео рат, и како су се многе мушке главе у Пироту мобилисале или се добровољно јавиле зарад одбране отаџбине, тако се и Воја поздравио са породицом, отишао до штале, добро нахранио своје волове, загрио их и отишао добровољно у рат. Није мој прадеда тачно знао да исприча где се све борио, јер је и он те приче слушао од свог оца који је био најмлађи Војин брат и који је као дете гледао како његов најстарији брат одлази. Кажу да у селу готово није било мушкарца, остали су стари и изнемогли и болесни, жене и деца. Уплашени од рата, од бугарске војске која им је празнила штале и амбаре, узимала оно последње парче хлеба, убијала ако јој се било ко супротстави. Сналазиле су се да прехране децу како су само оне знале и умеле. А Воја се сваки пут враћао мршавији. Његовом малом брату се чинило како расте, али то је само у дечјим очима тако изгледало, јер како је губио на тежини, његова висина је долазила до изражаја. Причао је како су данима у рову, гладни, изнемогли, прљави, како се пуца и гине, све их је мање. Није се плашио за свој живот, више га је болела чињеница што су неки његови земљци сарађивали са бугарским окупатором. Одузимали су од народа и последње зрно жита и кукуруза, па су тако једној жени одузели и оно последње што јој је остало а била је понела да самеле како би деци умесила хлеб. Није могао да издржи то и нанео је једном од ових отимача неколико удараца. Већ сутрадан је бугарска војска, тј. неколико њихових војника било на прагу куће. Ухватили су га и одвели у заробљеништво. Само се из штале чула рика волова, знхали су сви да се неће вратити. Војислав Петровић је умро у Бугарској од израбљености и глади, и сахрањен је на Српском гробљу у Софији. Наш рођак је боравећи у Бугарској нашао његов гроб под неким редним бројем и можда је први пут неко упалио свећу нашем јунаку. Његово име се налази и на спомен-чесми у Градашници подигнутој у част жртава Првог светског рата.

И ја ћу ову причу испричати својим потомцима, искрено, како би знали да се њихов предак борио и дао свој живот за отаџбину Србију, и да имају кога да помену по јунаштву.

Дајана Тодоровић VIII-3

АЛЕКСАНДАР ЈОВАНОВИЋ

Када је отпочео Први балкански рат између Србије и Турске, дека мог деке Александар Јовановић, рођен 01. 08. 1890. године у Великом Селу, имао је 22 године. Већ је био активан војник када је отишао у рат. Војни рок одслужио је 01. 01. 1914. године. У његовој војној књижици пише да је био распоређен у 1. чету 1. батаљона Трећег пешадијског пука. Још пише: Владања примерног, кажњаван није, употребљив за сеиза, учествовао у српско-турском и српско-бугарском рату, пелцован са успехом“.

Исте године, 1914, када је Аустроугарска напала Србију, избио је Први светски рат. Александар је поново отишао у рат да брани отаџбину. Приликом повлачења српске војске пред непријатељем, у суровим зимским условима, прешао је врлети Албаније и стигао на Крф 1915. године. Септембра 1918. учествовао је у пробоју Солунског фронта, гонећи непријатеља све до Београда. Његова јединица, под командом војводе Петра Бојовића, кренула је у ослобађање српских крајева у Румунији. Пред сам крај рата погинуо је близу Темишвара и тамо је сахрањен. Његов унук, мој деда, чува његова одликовања за допринос и пожртвовање у балканским и Првом светском рату: Освећено Косово из 1912. године, Часни крст из 1913. године; Медаљу за верност отаџбини из 1915. године и Медаљу за ревносну службу.

За време Првог светског рата Бугари су запосели наше крајеве и многе младиће који нису отишли у рат одвели на принудни рад у Бугарску на обалу Црног мора. Климатски услови су били неповољни, а владала је епидемија разних болести, тако да је Александров брат Љубомир оставио кости у граду Бургасу. Њихова имена уклесана су на спомен-плочи у њиховом родном селу. Тако је мој чукундеда Ставра (по коме ја, мој отац и деда носимо презиме) у том неправедном рату остао без оба сина. Сре-

ћом, Александар је био ожењен, те му је као утеха остао унук Станимир Петровић, мој прадеда.

После сваког рата земља се обнављала, остајала су сећања на изгубљене синове, и стасавале су нове генрације. Сада живимо у цивилизованом свету техничких достигнућа где би сви требало да уживају у добробити напретка човечанства. Ипак, његову судбину и даље одређују интереси великих сила.

Никола Ставрић VII-1 ОШ „Вук Караџић“

МИЛАН КРСТИЋ

„Не постоји нешто тако као што је неизбежан рат. Ако дође до рата, то је зато што је затајила људска мудрост“.

Да ли има хероја и у нашем времену или они припадају искључиво прошлости? Читам о људима из прошлости, о херојима и обичним смртницима. Читам и замишљам: ускоке, хајдуке, јатаке и овчаре, рају и владаре, оне што владају и оне над којима се влада. Можда ми је неко од њих по крви био ближњи, можда ми лоза вуче корене још од давнина, можда су и моји преци били нечији хероји, јунаци.

Размишљам о својим коренима и подсећам се прича мог деде о Милану Крстићу, мом чукундеди, мом јунаку које слушам још од детињства, Рођен је у селу Чиниглавци 1876. године и живео дугих осамдесет девет година, све до 1965. године. Током свог дугог живота учествовао је у балканским ратовима, Првом и Другом светском рату. Преживели су мештани села Чиниглавци страдања и ратне страхоте, и гинули на Соколцу, Кајамкчалану, Катунцу, Добром Пољу, Ветернику и на другим местима. Када је мој чукундеда био мобилисан, на себи је имао шајкачу, шињел и пушку од војне униформе и панталоне и опанке у којима је отишао. Он је мом деди причао да је требало да преузму француске пушке а предају српске и да је њему било много тешко пало да се одвоји од своје пушке и да је плачући пољубио пре него што је вратио. А још теже му је било да се растане од своје жене Љубе која је већ изгубила тројицу браће у претходним ратовима и била слабог здравља. Причао је како га је плачући са прага куће испраћала.

Најзначајнија битка у овом крају одиграла се у ноћи између 13. и 14. октобра 1915. године на Дреновој глави изнад села Камик. Очекивали су наши напад Бугара, што се види из једног записа: „Бугари су уверили и нашу владу и своје савезнике да ће у рату остати неутрални, али је било тешко веровати у њихове из-

јаве после оног напада на Брегалници“. Највећи број учесника из села укључујући и мог чукундеду били су у саставу Трећег пешадијског пука који је због своје брзине и борбених дејстава добио назив „летећи“ пук. Причали су преживели како су делили последњу кору хлеба, умирали стојећи поред пута.

Пронашао сам песму Лазара Поповића посвећену његовом погинулом другу Трећег пешадијског пука:

„Трешти гора, бој се љути бије
на Јагодњи, горе на Камену,
Низ обронке крв потоком лије,
Рађевина гори у пламену.
Али смртна коса стопут замахнута
Крчи пута извидница љута...

Са звоника Тијабарског храма
Тужно јече звона староставна
С'амовна се света реч пролама;
„Не плачите, што су дела славна.“
Јеца мајка сузе на измаку,
Помен држе мртвоме јунаку.

Причао је моме деки и о страхотама Албанске голготе „о пешачењу по снегу и хладноћи, о гладовању, о смрти и страдањима на сваком кораку и увек би му, каже дека, дрхтао глас док се тога присећао. Није веровао да ће се жив вратити, да ће опет угледати своје родно село, кућу, огњиште, али, ето, преживео је с вером у Бога“ како је увек говорио.

Ово је била прича о мом претку, моме јунаку из детињства, на кога не могу бити поноснији. Поносан сам и на историју свога народа, али мислим да нам је доста ратова и „светлих гробова“, како је рекао Махатма Ганди: „Рат је највећа људска невоља, треба све чинити у миру и доброту, Јер, чините ли добро, чините га за себе, чините ли зло, чините га самом себи“.

Никола Живковић VI-1 ОШ „Душан Радовић“

ВЛАДИМИР СТОИЉКОВИЋ

Отац мог прадеде, мој чукундеда рођен је у селу Расница, осамдесетих година XIX века у земљи која је мало пре тога на Берлинском конгресу стекла независност и ослобођење од Турака. Први светски рат почео је 1914. године, а непосредни повод за то био је агентат у Сарајеву 28. јуна 1914. Непосредни сусрет Пирота и околине са ратним збивањима почиње да се дешава знатно касније у односу на остале делове Србије, тек 1915. када су трупе стављене у високу борбену приправност. Мог претка, Владимира Стоиљковића, рат је затекао као сељака, земљорадника који је уз помоћ пољопривреде и земљорадње хранио породицу у којој је било петро деце. У септембру 1915. рат се почео осећати и у овим крајевима и претила је све већа опасност од Бугара. Многима је ово био само наставак ратних страдања која су започета још у балканским ратовима. А за многе ово је било прво ратно искуство. Опасност од Бугара је била све већа, а терет бугарске окупације, најтеже је подносило становништво пиротских села, где је дефицит радно способних мушкараца утицао на то да већина породица буде на ивици глади. Из пиротског краја мобилисано је више од десет хиљада људи у оквиру Моравске дивизије и Трећег пешадијског пука. Међу њима је био и мој предак Владимир Стоиљковић. Свако друго или треће домаћинство у пиротским селима остало је без једног или више чланова домаћинства при чему је породица остајала на милост и немилост бугарском окупатору. Мој деда је кренуо у неизвесност рата и крвави бој за свега неколико дана, он се из топлог породичног дома налазио у хладном рову окружен страхом и страдањем. У нашој војсци владала је еуфорична и патриотска атмосфера која се смењивала са страхом и личним доживљајем рата. Мој деда учествовао је у битци на Морави и преживео повлачење преко Албаније. Доласком на Крф била је окончана прва етапа страдања. Пред очима ми се ствара

слика колона и колона измучених војника који стижу на Крф. Међу њима је и мој чукудеда Владимир, који је тада први и последњи пут видео море. Пребацивање мањих јединица на Солунски фронт почело је већ у марту 1916. године. Реорганизована и окрепљена српска војска наставила је борбу. У логорима на Халкидикију, које су претходно припремали Французи, почетком јуна било је концентрисано око 127.000 српских војника. Бугари су 17. августа 1916. кренули у офанзиву и потиснули Трећу српску армију. Савезнички контранапад почео је 14. септембра. Српска војска разбила је Бугаре у бици код Горничева и натерала непријатеља на одступање. Тачан датум смрти мог чукундеде Владимира није познат. Извесно је да је погинуо на Солунском фронту и његово име уписано је на спомен-плочи Палих бораца за слободу на Српском војничком гробљу у Солуну. Мој деда је дао живот за државу о којој је сањао Гаврило Принцип, за будућа покољења и своје потомке који ће се суочавати са новим страдањима која је донео XX век.

Даница Петровић VIII-1 ОШ „Вук Караџић“

ПЕТАР ТОДОРОВИЋ

Шуманови су староседелачка породица и одувек живе на простору где су сада. Надимак Шуманови добили су по претку који је био хајдук (у шуми) и који је био страх и трепет за Турке у нашем крају.

Најстарији предак кога памте је Јован. Његов унук Петар Тодоровић учествовао је и погинуо у Другом балканском рату. У част палим борцима у балканским ратовима, Првом и Другом светском рату подигнута је спомен-плоча у селу Градашница. Петар Тодоровић је јуначку крв наследио од свог претка који је био хајдук.

Лазар Тодоровић V-1 ОШ „Душан Радовић“

КОСТА ВЛАТКОВИЋ

После лекције о Првом светском рату наставница нам је дала задатак да напишемо нешто о нашим прецима који су учествовали у њему.

Када сам стигла кући, одмах сам питала родитеље. Мој тата је рекао да је слушао такве приче од свог деде, оца моје баке. Он се звао Стојан Влатковић и живео је од 1904. до 1996. године. Имао је само десет година када је почео рат. Његов отац Коста је као добровољац међу првима приступио војсци и отишао у рат. Он, његова мајка и два млађа брата су остали сами. Када су Бугари окупирали Пирот и околину, војска се повукла према Нишу. У њиховој штали је остало скривено пуно оружја и муниције, али они то нису знали. Преко ноћи је дошла група људи и однели су оружје. Сутрадан су дошли Бугари и претресли све, али нису ништа нашли. Одвели су његову мајку у сеоску школу. Тамо су је испитивали и мучили, а затим је пустили јер није ништа знала. Током рата су сазнали да је његов отац Коста жив, али је у заробљеништву негде у Бугарској. Рат се завршио и његов отац се вратио.

Док сам слушала ову причу, отац ми је показао слике мог прадеде Стојана кога ја нисам упознала.

Аница Потих VI-4

ЖАН ЖАК ВОЛИЕ

Данас, тачно сто година од почетка Првог светског рата, нико од његових директних учесника, није жив. Нестала су лична сећања на ровове, дуге маршеве, ратовања и постала део колективног сећања нас потомака.

Данас, имамо само приче и предања која су нам остала, нека записана у многоборјним биографијама, списима, књигама сваког типа, нека као приче преношене генерацијама уназад, усмено, буквално с колена на колена. Када сам била мања, нисам много ни разумела, ни схватила, а није ме пуно ни интересовало да слушам о мојим прецима-учесницима Солунског фронта.

Међутим, прича која ми се највише допадала и једина коју сам тражила да ми моја прабака прича изнова и изнова била је о мом чукундеди Французу. Звао се Жан Жак Волие. Био је болничар у малом месту крај Марсеја. Радио је у локалној болници када је избио рат, када је Француска објавила рат Аустроугарској. Убрзо је отишао на фронт. Највише је ратовао у Француској, али крајем 1915. године као хуманитарац долази у Србију. Опчињен војним акцијама, Солунцима који су прошли голготе Албаније, успесима тако малог а срчаног народа са Балкана, одлучио је да заувек остане овде. Давао је свој допринос свуда где је могао да га да. Био је преводилац, болничар, возач, све што је могао да помогне.

Тако, сасвим случајно, као што то увек и бива, нашао се са колоном српских бораца на путу кроз Пирот. У пољској болници упознаје моју чукунбаку Марицу. Ватра са фронта преселила се у њихова срца. Била је то љубав на први поглед. Нешто што се не догађа свакоме и што немају прилику сви да доживе. Користили су сваки тренутак да буду заједно. Тешко су се споразумевали речима, Жан Жак је тек неколико речи српског знао, а бака Марица ни речи француског. Та препрека их није раздвајала, нити представљала проблем. То им је давало још већу жељу за оним дру-

гим. Учили су једно друго. Када је дошао дан одласка конвоја из пиротског краја, требало је одлучити отићи или остати? Хумани-трани рад, жеља да се још помогне српским војницима широм Србије или љубав живота. Одлука у том тренутку нимало лака ни једноставна.

Као и милион пута пре и после те 1917. године срце је од-нело победу над мозгом. Глава није слушала разум. Деда Жан Жак је остао и постао Пироћанац. Убрзо је знао наш дијалект, ша-ле и псовке. Радио је у пољу, на њиви као сваки сељак пољопри-вредник, као да је то од рођења био. Волели су га сви у фамилији. Био је забаван, вредан и поштен.

Драго ми је што могу да се хвалим својим претком који је показао какво велико срце има. Срце које је освојило и моју баку и цео крај. Сви који су га познавали, имали су само речи хвале за њега. Сада, када слаavimo сто година од почетка Великог рата, од битака на Церу, Колубари и Мачковом камену, права је прилика да одамо почаст свим нашим прецима учесницима тих догађаја. Да није било њих, ми данас не бисмо били овако поносни на богату и блиставу историју једног малог али херојског народа, који се ус-противио и супротставио више пута јачем непријатељу.

Цветковић Јована I-1 Економска школа Пирот

СТАВРИЈА ЈОЦИЋ

Ставрија Јоцић рођен 1882. године, пореклом је из села Блато и учесник је балканских ратова. Он је био дека моје баке.

У рату је био мобилисан као пешадинац и отишао је са најбољим другом Драгутином Веселиновићем. У родном селу оставља трудну жену и четири кћери. Имао је велику жељу да добије сина. У рату је био храбар и активно учествовао. Био је заробљен, али је својом сналажљивошћу и спретношћу успео да побегне. Приликом бекства са осталим заробљеницима, својим земљацима прави писмо са шифром „меко је за орање“ што је требало да значи да може лако да се побегне. У супротном, буде ли тешко да се побегне, послаће им писмо са шифром „тврдо је за орање“. Како су његови саборци углавном били сељаци, лако им је било да схвате значење ових речи. На срећу „земља је била мекка за орање“ и сви су се спасили. Био је фасциниран војводом Степом Степановићем, говорио је да је он снага своје војске. Дугачких бркова, на белом коњу обилазио је своје војнике, са сваким се очински разговарао и волео их као своју децу. Ставрија је рекао да му је Степа Степановић био отац и мајка у тим хладним рововима. Дакле, једина утеха и нада била су писма која су повремено стизала од његових најмилијих и речи великог војводе Степе. Док је био на бојном пољу, родио му се син. Напокон син после четири кћери! Његовој срећи и весељу није било краја, говори касније његов пријатељ Драгутин. Частито је ракијом цео свој вод, славио је три дана са својим саборцима. 1913. године на Брегалници у рату са Бугарима на његов ров пада граната и кида му обе ноге. У том тренутку поред њега је био његов најбољи пријатељ који је запамтио његове последње речи: каже да је ставио руке на груди и рекао да умире срећан јер има наследника. Сахрањен је са осталим друговима у масовној гробници у Скопљу. Када је умирао, његов син имао је само три месеца, никада га није видео. Триде-

сет година касније његов син одлази у Скопље и клања се костима свога оца, храброг и часног војника Ставрије Јоцића. Кости нису пренете у Србију, почивају у масовној гробници са костима његових сабораца. Његов син се касније оженио ћерком његовог најбољег друга Драгутина Веслиновића.

Вечна ти хвала и покој души, Ставрија!

Ана Џунић VII-1 „ОШ „Вук Караџић“

ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ

Свака породица има своју историју. Како, када, где и зашто? Приче о нашим прецима преносе се с колена на колена и увек треба да остану у сећању.

Ђорђе Петровић рођен је 1898. године у селу Засковци. Његов син Чедомир имао је сина Томислава који је отац моје мајке Сузанае. Био је из угледне породице. Комшилук га је знао као високог младића црне косе.

Бугари су окупирали наш крај и младе, способне људе су присилно одвели на регрутацију. Једног кишног дана 1916. године са пиротске железничке станице мој чукундеда, угуран у теретни вагон, започео је свој кошмар. На путу до бугарског града Бургаса обузимале су га све црње мисли. Бургас је град у каменитом пределу, а такво је постало и деда Ђорино срце. Када је стигао у радни логор, није се надао да ће преживети, али је био упоран због људи које воли. У родном граду је оставио своју браћу, сестре и родитеље.

Делио је и исту судбину са својим пријатељима, мучени су и радно експлоатисани. Исцрпљивани су и сваког дана су били спремни на смрт. Међутим, Ђорђу је храброст дала његова породица. Знао је да га тамо негде чекају. Копао је канале док му је сунце пржило успомене. Јео је пресољену храну и није имао воде. Једном приликом, док је копао, нашао је зелену стаклену боцу. Био је жедан, али је поред њега стајао војник са пушком. Деда Ђора је схватио да мора да се избори барем за то мало воде. Дотрчао је до флаше и кренуо је да пије што брже, док га стражар није стигао. Тек када га је еуфорија прошла, схватио је да је попио бензин. Целе недеље је имао невероватну мучнину која га је подсећала на тај дан. Ипак, када је каснијих година тај догађај пре-причавао потомцима, тврдио је да га после тога више никада није болоо стомак.

Дани су пролазили, а мој чукундеда Ђорђе је све више жудео за Србијом. Две године његова породица није знала ништа о њему. Могли су само да се надају да је жив. Био је веома усамљен. Бледи мисли су му испуњавале дан. Претворио се у машину која само чека да побегне од своје ноћне море.

Ослобођен је по завршетку великог рата 1918. године. Никада није заборавио тренутак када је крочио на кућни праг након тако дугог периода проведеног далеко од својих ближњих. Вратио се кроз промењен и доста смршао. Није тражио никакву надокнаду за дане проведене у Бугарској. Наставио је да живи повучено. Боравак у логору је на његову личност оставио велики траг и о томе је причао својим потомцима све до своје смрти.

Касније је учествовао у Другом светском рату као четник. Борио се за ослобођење свог краја од бугарске окупације. Из села Засковци преселио се са својом породицом у село Гњилан 1977. године.

Херберт Цорц Велс је рекао: „Ако не окончамо рат, окончаће он нас“. Најгоре од свега је што рат узима невине жртве које не разумеју односе великих и моћних. Мој предак је један од ретких људи који је дочекао крај и мирно се вратио у Србију.

Њега више нема, умро је часно 1985. године. Остала је само прича. Много је воде протекло од тада. Људи су заборавили ко је био и шта је за њих учинио. Научио ме је да будем упорна због људи које волим. Знам да ме посматра са неког облака, да се смешка и навија за мене. Поносна сам што у мени тече крв Ђорђа Петровића.

Бојана Петровић VII-5 ОШ „Вук Караџић“

КАМЕН ИЛИЋ

Давне 1888. године у селу Дојкинци рођен је мој чукундеда Камен Илић. С обзиром на то да се у то доба често дешавало да деца умиру врло млада, њему је мајка дала име Камен, што је требало да му да чврстину и снагу како би, по народном веровању, преживео тадашњу беду, глад и болести.

По причи мог деде Љубомира Илића почетак Првог светског рата мог чукундеду Камена затекао је у селу Дојкинци. Врло брзо уследила је мобилизација, па је тако и мој чукундеда мобилисан у Пирот.

Добио је ратни распоред, а његова јединица је била распоређена у рејону Бабушнице, односно заузела је положај одбране за евентуални напад из правца Бугарске. У току ратних дејстава у следећим данима његова јединица је неко време држала почетни положај. Међутим, како је Бугарска војска надирала са све јачим снагама, дошло је до повлачења наших јединица на правцу Пирот-Ниш.

У једном од тих повлачења, с обзиром на то да је сва комуникација била отежана, јединици у којој је био и мој чукундеда Камен Илић није стигла наредба за повлачење на резервни положај. Тако су они остали одсечени и у једном тренутку потпуно опкољени од стране бугарске војске. Након краћег пружања отпора схватили су да се налазе у безизлазној ситуацији и убрзо су постали ратни заробљеници.

Са том групом заробљеника и мој чукундеда је одведен у Бугарску на принудни рад. Тамо је провео три године у веома лошим условима за живот и уз тежак принудни физички рад. Сваког дана он је морао да чекићем туца камен који се користио за израду туцаника за путеве. У логору су тешко живели, а највећа мука је била глад. Следовање које су добијали је било парче хлеба за целу недељу. Тога дана када се добијало следовање, нико није

смео да спава, јер је владао велики страх од крађе следовања које би вероватно значило и смрт. Тако су неки своје следовање за недељу дана јели одмах, па би затим једва преживљавали до следеће недеље. На терену су се сналазили тако што су брали коприве и исте кували у приручним лонцима. Међутим, велики проблем је био и недостатак соли. Мој чукундеда је био вешт у изради предмета од дрвета, па је тако, кад год би му се указала прилика, правio дрвене кашике које је размењивао са бугарским војницима за со.

Након три година голготе у заробљеништву он се вратио у своје село. Са собом је донео и чекић којим је три године туцао камен. Тај чекић се и данас чува у нашој породици као сећање на голготу коју је преживео мој чукундеда Камен Илић. Многи српски војници нису преживели ове патње у бугарским логорима (међу њима и рођени брат мог чукундеде). Требало је бити заиста од камена и све то поднети, што симболично значи име мог чукундеде.

Милан Илић VIII-4 ОШ „Свети Сава“

САВА ВУЧИЋ

Мој чукундеда се звао Сава. Рођен је 1888. године у селу Добри До близу Пирота. Његови родитељи су се звали Ставра и Душанка. Он је био земљорадник и сточар. У селу је био познат као јак и храбар човек јер се ничега није плашио. Његова жена Дана, родила му је четири сина: Момира, Веку, Рашу и Владимира. Учествовао је у Првом светском рату, на Солунском фронту. Осам година није био код куће јер је био у заробљеништву у Румунији и Аустрији. Преживео је и Други светски рат. У 93. години живота је умро. Један од његових синова Момир је и данас жив и он има 92 године.

Никола Вучић VI-4

ДОБРОСАВ РАДЕНКОВИЋ

Те кобне 1914. године многи мушкарци, одвојили су се од своје породице како би часно одбранили домовину. Иако су жене кукале и молиле да не иду, мушкарци су храбро пустили први корак ка победи или ка погибји.

Мој предак Добросав Раденковић, знајући да су силе против којих се требало борити веома моћне и да му, ако се не бори против њих, оне могу однети оно највредније — отаџбину и породицу, није оклевао ни часа, одмах је кренуо у борбу.

О растанку са породицом у свом дневнику записао је овако:

„Тај растанак најтеже је пао мојој љубави, зеници ока мога. Нади. Када угледах њено уплакано лице, ја јој кроз сузе реко:

‘Надо, зенице ока мога, немој плакати, ускоро ти се враћам и очекујем да ћеш ми припремити леп дочек...’

Док ми се део душе опраштао са њом.”

Он није хтео да буде заборављен ако погине, па је зато понео са собом свој дневник који нам данас преноси то време тешких и часних одлука и од велике нам је помоћи. Прва година у рату сигурно му је била најтежа иако он то никада није признао. То чак ни у његовом дневнику није записано, јер његов запис о првој години у рату гласи овако:

„Мислио сам да ћи дуги низ година бити одвојен од своје љубави, али сада видим да није тако, зато што смо данас успели да савладамо Аустро-угарску балканску војску и ако тако наставимо, убрзо ћу ти се вратити, љубви моја једина, Надо...”

Међутим, он није тада знао да ће рат потрајати још три дуге године. Друга година ратовања донела му је и мало разочарења, па је овако записао о њој:

„Љубави моја, данас смо се повукли у Албанију због тога што нисмо хтели да изгубимо од Тројне дивизије. Помало сам разочаран том одлуком, али можда је тако боље за све“.

После толико година 1916. послао је прво писмо својој жени које је гласило овако:

„Надице моја драга, данас смо евакуисани на Крф. Ту ћемо се одмарати и боље наоружати, брзо ти се враћам, чувај се!

Покушавамо да пробијемо фронт, надам се да ћемо успети“, записао је у свом дневнику.

Међутим, тек 1918. то се заиста и десило. Када се 03.11.1918. рат завршио, мој предак био је пресрећан, јер ће напокон моћи да види своју драгу и да настави свој живот уобичајеним током.

Поносим се својим претком и данас се учим храбрости и части од њега.

Милица Милошев VI-6 ОШ „Вук Караџић“

ЖИВОЈИН РАНЧИЋ

Историја наше земље препуна је, на велику жалост ратова, разарања и страдања. Крвљу потпољена земља обавезује нас да никада не заборавимо јунаштво и жртвовање наших предака.

Са великим поносом, данас могу да говорим о свом чукундеди Живојину Ранчићу. Рођен је 1901. године. Са 14 година, 1915. добија позив за војску и одлази као и многи младићи у то време, у помоћ исцрпљеној српској војсци. Прва борбена искуства они стичу борећи се са Бугарима у Македонији. Након тога са старијим војницима напушта Србију преко Албаније све до Валоне. Страдања Срба била би мања да се то није дешавало у зимском периоду. Многи су умирали од хладноће и глади. Да би се загрејали ноћу, палили су ватру око које су лежали једни преко других. Кад би освануло, будили су се пред стравичним приказом. Наиме, сви који су лежали директно на земљи нису дочекали јутро. У Валони их преузимају француски бродови којима насатвљају пут до Туниа и града Бизерте. Тамо је провео шест месеци и прошао обуку француских војника који су их спремали за борбене активности. Из Туниса па преко Солуна, Албаније и Македоније стижу у борбу са Бугарима 1918. године.

Први ратни окршај имао је на Кајамакчалану у Македонији. Од војводе Мишића добијају наређење да се освоји врх планине Нице. У тој бици мој предак је рањен. Како је као бомбаш заузимао прве борбене редове на узвик „УРААА“ њему непријатељски метак пролази кроз уста и срећом излази испод левог уха. Као последица ове несреће њему су до краја живота уста била искривљена и остао је вечити инвалид.

Како је пре одласака у рат ожењен младом женом, страховао је да га та иста жена неће таквог волети. Враћајући се у своје село закупљен таквим мислима, среће мајку која му саопштава вест о смрти његове жене. Након неког времена жени се једном

удовицом чији је муж погинуо у Колубарској бици. Са њом је имао три сина Бору, Јову и Марка. Последњу деценију живота провео је у Пироту. Умро је 1980. године, у 78. години. Сахрањен је у Пироту, на пазарском гробљу.

Мој чукундеда обавезује ме да никада не смем да заборавим све храбре људе из свих ратова који су вођени зарад слободе наше земље. И због тога им се захваљујемо од срца.

Ивана Јанковић VII-4 ОШ „Вук Караџић“

ЋИРА ДАСКАЛОВИЋ И РАНКО КУТЛЕШИЋ

Велику победу у Првом светском рату Србија је платила животима пола милиона војника. Ја сам поносна зато што могу да се похвалим тиме да су у том рату учествовали моји преци. Учествовао је велики број људи и са мамине и са татине стране. Данас ћу вам писати о породици Даскаловић, и о породици Кутлешић.

Ћира Даскаловић је и у Првом светском рату показао изузетну храброст и одважност. Исотрија бележи да је тада мајор Ћира Даскаловић први истакао заставу Трећег пешадиског пука Пироћанаца на Муратовом тулбету. Десило се то 24. октобра 1912. Године, приликом уласка наше војске у Приштину.

Три године српска војска је очекивала знак. 15. септембра тачно у пет часова и тридесет минута, потпуковник Ћира Даскаловић дао је знак пиштољем — почео је пробој Солунског фронта. Трећа чета првог батаљона дванаестог пука кренула је у жесток напад на непријатељске положаје. Изненађени непријатељ није успео ниједан метак да испали. Тако су заузеле одбрамбене линије непријатеља.

Под командом потпуковника Ћире Даскаловића био је 12. пук „Цар Лазар“. То је била лева колона Шумадијске дивизије. После пробоја Солунског фронта Шумадијска дивизија добила је похвале за исказану храброст од војводе Степе Степановића.

Забележено је и то да су се међу списковима носилаца највиших ратних одликовања у Великом рату нашли Ћира и Александар Даскаловић.

Поносна сам што имам такве јунаке за своје претке и срећна сам што тиме могу да се похвалим.

Мој прадеда Ранко Кутлешић рођен је 1891. године у селу Драгалица на обронцима Златибора. Као младић ступио је у војну службу и учествовао је у оба балканска рата и Великом рату. По-

сле Првог светског рата добио је прекоманду на југоисток Србије, у Цариград. Касније је службовао у Пироту као коњички капетан. Ту је упознао и моју прабаку Јелисавету Даскаловић. Венчали су се 1923. године и добили су два сина: Миодрага и мог деду Александра Кутлешића. Мој прадеда Ранко Кутлешић учествовао је у Великом рату као коњички официр. Учествовао је и у биткама на Церу, Колубари, прешао Албанију и после тога доспео у Бизерту, у Тунис, на опоравак. У пробоју Солунског фронта добио је више одликовања за исказану храброст и одважност у биткама: Орден белог орла, Златну Обилићеву медаљу за храброст, Албанску споменицу. Његов рођени брат Раденко учествовао је такође у Великом рату и за исказану храброст добио је Карађорђеву звезду.

На почетку Другог светског рата 1941. године Ранко Кутлешића су заробили непријатељски немачки војници. Приликом пребацивања до немачког логора брод у коме се мој прадеда налазио је торпедован. Како је Ранко био пливач, успео је да се спаси, али је добио запаљење плућа. Умро је те исте године у Немачкој. Његови синови су после рата, преко Црвеног крста, покушали да сахране посмртне остатке, али се испоставило да је Ранко сахрањен у заједничкој гробници и да није могуће то учинити. Тако су кости мога прадеде остале у далекој Немачкој ...

Из породице Кутлешић још један члан је остао у Немачкој. Рођени брат мог прадеде Милисав је такође био у заробљеништву. О његовој судбини не знамо ништа ...

Велики број људи је учествовао у Великом рату. Један део војника је остао заробљен. Неке приче о њима се откривају данас, један век касније, а неке остају тајна.

Анђелија Станчић VIII-4 ОШ „Вук Караџић“

ЖИВОЈИН МИТИЋ

Живојин Митић рођен је 1896. године у сиромашној породици у Расници, селу надомак Пирота. Отац му се звао Пејча, био је грнчар. У то време занати су се преносили с колена на колена, па је и Живојин постао грнчар и био познат као „Жива грнчар”, био грнчар. Његова мајка се звала Агна, а млађе сестре су се звале Параскева, Јевра, Надежда и Јованка. Био је човек ниског раста и имао је ситне смеђе очи и бркове. Учествовао је у Првом светском рату од 1914. до 1918. године. Ратовао је против Аустроугарске у бици на Церу. Губици су били огромни за обе стране, али Живојин је преживео. Био је носилац Ордена Карађорђевог звезде са мачевима. За живота је био познат по својој скромности, храбрости и посвећености слободи и чести српског народа. Вративши се у родно село после Великог рата оженио се девојком која се звала Роса и са њом имао два сина: Стојана и Велимира и две ћерке: Смиљану и Љиљану. Умро је природном смрћу 1979. године у Расници.

Никола Благојевић VIII-5, ОШ „Свети Сава“

НИКОЛА ЦУНИЋ

Име мог претка, то јест мог чукундеде који је учествовао у оба балканска и у Великом рату јесте Никола Цунић. Човек који је понос моје фамилије и читавог села Понор у коме је рођен 1892. године. Добро познаје Солун јер је у њему провео све време, прво после балканских ратова када су протерали Турке, а после је силом прилика приморан да после повлачења преко Албаније одседа у Солуну. У Великом рату имао је титулу водника, а за воднике се бирају најхрабрији, што говори колико је он храбар човек био. Иако нисам имао прилике да га упознам јер је умро 1965. године, ја сам веома поносан на тако великог човека и као његов унук волећу своју земљу Србију за коју се он борио. После рата одведен је у Француску из које се вратио и наставио тамо где је стао. Добио је три ћерке, а 1920. године моју прабабу, мајку мога деде која се звала Рајна. Овај храбри човек који се борио за своју земљу и преживео, али и многи који су погинули никада не смеју бити заборављени, јер да није њих ми не бисмо имали оно што данас имамо. Никад не заборави ко ти је био ђед!

Страхиња Младеновић VIII-4 ОШ „Свети Сава“

СВЕТОЗАР НИКОЛИЋ

Мој чукундеда се звао Светозар Николић, учествовао је у Првом светском рату. Тачније, он је деда моје бабе, са мајчине стране. Рођен је 1885. године у селу Скробница код Књажевца. По занимању је био зидар. Имао је сестру Јерину. Његова жена се звала Сага. Имао је црну косу и био је ниског раста. Волео је животиње, али пас му је био омиљен. Имао је пса по имену Црни, са њим је чувао овце. Људи у селу су га волели и поштовали јер је свима помагао. Кажу да је био ведар и насмејан човек. Он се борио као војник у књажевачком одбору. Учествовао је у бици на Церу 1914. године. Повлачећи се у зиму преко Црне Горе и Албаније део Књажевчана је настрадао. Мој чукундеда је преживео, али се вратио са промрзлинама на ногама. Ратовао је 1918. године прелазећи Дрину стигао је до Јадранског мора. После Солунског фронта се вратио без тежих повреда. Умро је 1971. године у Скробници а тамо је и сахрањен. Поносна сам на свог чукундеду јер је учествовао у свим тим ратовима укључујући и Други светски рат.

Дора Јовановић VI-3 ОШ „Свети Сава“

ВЛАДИМИР ПЕТРОВИЋ

Један од највећих ратова у историји српског народа био је Први светски рат који је почео нападом Аустроуграске на Србију 16. августа 1914. године. У српској војсци мобилисани су војници за одбрану земље и из наших крајева, међу њима је био и мој чукундеда који се звао Владимир Петровић. Живео је у селу Добри До као син јединац у сточарској породици. Имао је два сина, Момира и Милорада од којих је Момир мој прадеда. Рођен је 1891. године и имао је само 23 године када је мобилисан у српску војску. Његов отац Петар је тешка срца испратио сина јединца у борбу за одбрану земље, као да је слутио трагедију. Само што је почео рат, у великој бици на Церу која се одиграла од 16. до 19. августа, међу три хиљаде погинулих српских војника био је и мој чукундеда. Прича се да је био храбар и борбен војник који се не плаши непријатеља. Погодио га је метак у главу у рововској борби. Преживели очевици су причали да је из знатижеље често вирио из рова и тако погинуо. Када је његов отац Петар чуо да му је син јединац погинуо, доживео је клиничку смрт. Срећом, пробудио се и брзо опоравио како би одгајао два сирочета која су имала тек четири и шест година. У циљу очувања породице довео је очуха како деца не би била без оца. За њега кажу да је после тога живео преко сто година с поносом на свог сина који је дао живот за своју земљу. Очувао је и оженио унуке који су живели у заједници са по осморо деце. У селу Добри До постоји спомен-плоча на којој су уписана имена свих погинулих у Првом светском рату. Име мог претка се налази на првом месту на тој плочи и тако се чува од заборавља. Из наших крајева страдало је много људи у Првом светском рату Нека им је вечна слава и да се никад сећање на њих не заборави.

ПЕТАР ЖИВКОВИЋ

Први светски рат је почео 1914. године а завршио се 1918. године. У њему је доста људи изгинуло, међу њима је био и мој прадеда Петар Живковић. Рођен је 1872. године у селу Крупац, умро је 1917. године у 45. години. Био је средњег раста, црне косе и увек је носио бркове. Борио се у рату, од 1914. до 1917. године. Био је слабо ухрањен јер у рату није имао шта да једе, хранио се травкама које су га одржале у животу. Није имао ни шта да обуче, па је умро од глади и хладноће. Људи су у то време били сиромашни и тешко су се сналазили. Није одавао своје пријатеље и рођаке који су се борили у рату. Био је прави борац и био је спреман да погине за свој народ и своју земљу. Његова жена се звала Јованка. Имао је два брата и једну сестру. Свој живот дао је за своју државу и свој народ.

Невена Ранчић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

МИХАЈЛО ПАНАЈОТОВИЋ

Мој стари предак, чукундеда, звао се Михајло Панајотовић. Живео је у селу Гњилан и бавио се пољопривредом. Он је био висок човек црних очију и црне косе. Имао је бркове који су улепшавали његово лепо лице. Био је добар и вредан човек. Сви су га поштовали у селу. Оженио се млад, женом која се звала Вана. Са њом је добио два сина Душана и Ратомира. За време рата је мобилисан у пешадијску јединицу. Храбро се борио и погинуо на бугарској граници. Његова жена Вана је остала млада удовица са 22 године, са малом децом, Душан је имао 4 а Ратомир 2 године. Чукумбака Вана се никад није преудала и око деце јој је цело село помагало. Име мог чукундеде Михајла Панајотовића уклесано је на споменику који се налази у центру села Гњилан.

Пејчић Жељко VI-2 ОШ „Свети Сава“

ВЕЉКО БОГДАНОВИЋ

Први светски рат за собом је оставио мноштво занимљивих догађаја, као и сазнања о животу наших предака. Мој чукундеда је учествовао у Првом светском рату, звао се Вељко Богдановић и живео је 24 године. Родио се 1893. године, а погинуо је 1917. године. Живео је у селу Сопот. Имао је жену која се звала Бона Богдановић (1894–1954). Такође је имао два сина и једну ћерку. Синови су се звали Никола и Сима, а ћерка се звала Милованка. Бугари су у Сопот ушли 1914. године после објаве рата. Једну чету војника под старешином Вердом, одмах су улогорили изнад села на Равни. Живот у селу је постао веома тежак јер су Бугари почели да их пљачкају. Нада сељака постала је све мања јер су сваког тренутка могли да изгубе имовину. Мој чукундеда је био један од најхрабријих у селу Сопот. Нажалост, он није имао много среће у животу, њега су Бугари ухватили средином 1916. године и одвели у ропство. Терали су га да ради за њих. Тада су ухватили и његове најбоље другове и мучили их на разноразне начине. Нису им давали да једу по неколико недеља. Бугари су се веома дуго задржали у селу. Децу до петнаестак година су терали да преносе бале сена до полазних путева. Мог чукундеду и његове пријатеље су терали да преносе на коњу снопље сена од Сопота до Бугарске, односно Софије. На крају су их убијали 1917. године. Мој чукундеда је то некако преживео и правио се као да је мртав. Међутим, када су их они повезли у Бугарску приметили су да је он жив. Узели су нож и одсекли му главу. После њихове смрти нико није знао шта се десило са њима. Његова супруга и његова деца су му само закопали одећу. После неког времена мештани села су саградили чесму у њихову част. Изнад чесме су на камену била уклесана имена погинулих јунака.

Ненад Стаменовић VI-2 ОШ „Свети Сава“

ДУШАН МАНЧИЋ

Мој прадеда Душан Манчић од оца Косте и мајке Наталије учествовао је у Првом светском рату. Рођен је 1896. године у селу Рсовци, а умро је 1978. године. Имао је брата Арсенија, сестру Даницу и троје деце, Љубицу, Тихомира и Љубивоја, бавио се сточарством и пољопривредом. Живео је скромно све док му једно дете које је разносило писма у селу, није донело плаву коверту у којој је писало да се јави у тадашњу Општину Пирот поводом рата. Ту плаву коверту добили су сви мештани мушког пола села Рсовци и из осталих села. Мој прадеда није знао шта да ради па су се сви договорили да иду заједно. На сву несрећу мој прадеда је био први. Прозвали су га и он је ушао. У том кабинету биле су две особе. Питали су га како му је име и презиме, година рођења и где живи. То су записали и рекли су му где да се јави када дође рат. После тога прозвали су другог. Када је дошао рат, он је морао да иде. Учествовао је у рату и преживео. Дошао је кући жив и здрав са мало огреботина. Кад је дошла 1978. година умро је природном смрћу у својој кући у селу Рсовци.

Душан Манчић VI-1 ОШ „Свети Сава“

СИМА НИКОЛИЋ

Прошло је сто година од почетка Првог светског рата који је трајао од 1914. до 1918. године, рата који је са собом однео много жртава, у коме је погинуло преко двадесет милиона војника и цивила, па је зато и назван Велики рат. Међу њима је био и мој чукундеда Сима Николић. Рођен је 1880. године у селу Држина, као треће дете, од оца Станка и мајке Љубинке. Његов старији брат се звао Миомир а сестра Наталија. После њега рођена су његова браћа Матеја, Војислав и Мирко, који су изродили своје потомке. Од малих ногу је морао да ради лакше послове, а када је одрастао његови родитељи су га послали да учи занат. Он је израстао у високог и лепог момка са црном коврцавом косом и крупним црним очима. Његово лепо лице красили су бркови који су му давали маркантан изглед и увеличавали његову мужевност. По повратку са изучавања заната нашао је себи девојку којом је хтео да се ожени и са којом је планирао своју лепу будућност. Међутим, све његове снове однео је рат јер је отишао да се бори за слободу наше домовине. Био је храбар и одважан војник па је постао и командир чете. Помагао је својим рањеним друговима. Туговао је за сваким изгубљеним војником, био је узор својим саборцима. А онда их је задесила голгота — прелазак преко Албаније 1915. године. Пратила их је зима, болест, глад, сви су били изнемогли, исцрпљени. Улагали су натчовечанске напоре да се пробију кроз непроходне пределе завејане снегом. Он је више водио рачуна за своје саборце него за себе, па је на том путу окончао свој живот. Његов вечни дом постала је плава гробница у дубинама Јонског мора, а његово име, као храброг борца уклесано је на спомен-плочу која нас подсећа на њихову храброст али и на нашу обавезу да не заборавимо њихове жртве и кренемо њиховим стопама ако буде потребно.

Лазар Јовановић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

СТАНКО МИЛОШЕВ

Мој чукундеда Станко је као дете отишао у рат. Он је рођен 25.05.1898. године у селу Ракита. Тамо је живео са својим родитељима и са шесторо браће. Њихова породица је била велика, сви су живели у једној старој кућици, нису били много богати али су били срећни и задовољни. А онда, 1914. године, одједном је дошла војска у њихово село и све мушкарце старије од петнаест година мобилисала. Тада је мобилисан и мој чукундеда, његов отац и његова два брата. Он је тада имао шеснаест година и иако је био млад, био је поносан на себе што ће бранити Србију. Како је рат одмицао, почели су и проблеми. Наше село се налазило на граници са Бугарском тако да су се тамо одвијале многе битке. Највећа битка у којој су многи сељани погинули је била битка у месту званом „Тумба“. Док су сви били орјентисани на ту битку, Бугари су искористили прилику и заузели наше село. Када се наша војска повукла, већи део нашег краја је био под бугарском окупацијом. Бугарска је заузела сва околна села, све до села Пресека. Тамо су били заустављени, а онда су Бугари одлучили да на средини села ставе границу. Тада су наредили да сви који су у њиховој половини и сва околна села промене своја презимена, да избаце -Ић и да ставе -ЕВ. Тада се и презиме мог чукундеде променило од Милошевић на Милошев. Под бугарском окупацијом смо били неколико месеци, а онда кад су наши војници опет смогли снаге почела је нова борба за ослобођење наше територије. До краја рата сва околна села су опет припадала Србији. Једино што им је остало је презиме које и дан-данас нема наставак -Ић. Кад се рат завршио, мој чукундеда се оженио и са својом женом добио осморо кћери — међу њима најмлађа је моја прабака која је и дан-данас жива. Она сада има 82 године, али и даље препричава приче које јој је отац причао.

Владан Алексић VIII-4 ОШ „Свети Сава“

ДИМИТРИЈЕ СТОЈАНОВИЋ

Сваки јунак који се борио за Србију вредан је огромног поштовања свих нас. Сваки одузет живот је вреднији од највећег богатства, а свака капљица крви чистија од сузе. Први светски рат, црна рупа без краја у коју је упало више него икад људи. Многе породице су биле угрожене због губитка мушке главе, а није било помоћи, свако се сналазио на свој начин у потрази за бољим животом. Данас свака породица има свог јунака који је учествовао у Првом светском рату и часно се борио за добробит наше земље. Јунак наше породице је Димитрије Стојановић, деда мог деде. Имао је кућу у предграђу. Родио се у Пироту 1883. године, а умро је 1963. Имао је жену Јованку и три сина, Уроша, Владу и Радивоја. Бавио се пољопривредом, повртарством и сточарством, а његови синови радо су му помагали у сваком послу. Био је племенит и поштен, али понекад врло тврдоглаве нарави. Волео је правду и увек се борио за њу. Имао је добре односе са свима и гледао је да увек нађе заједнички језик, чак и ако је био потпуно тежак за изговарање. Имао је велике засукане црне бркове и обично неуредну косу. Права занимација била му је да прстима уврће бркове, по чему су га сви из краја знали. На први поглед деловао је ригорозно и опасно, али је у ствари био јако повучен и мио. Но, у војску су га позвали 1916. године, када су му биле 33 године. Учествовао је у ослобађању Пирота од Бугара 1918. године, на самом завршетку рата. Иако није баш добро руковао ватреним оружјем, дао је све од себе и дао је мали допринос целој војсци, и успео је; тада је Пирот био ослобођен. После овог рата наставио је да се бави својим занимањем, и свакодневним активностима. Наша домовина свакако је поносна и захвална на свему што су наши преци учинили за њу. Такође, и сваки становник Србије биће поносан на свог јунака.

РИСТИЋ М. ЈОВАН

Ристић М. Јован рођен је 1892. године у селу Росомач. Са осамнаест година је мобилисан. На путу према Албанији пролазили су кроз Македонију и у граду Дебар старешине су склопиле примирје са бугарском војском не надајући се да ће бугарски војници прекршити примирје и напасти их. Од три стотине војника у јединици само је шездесет војника успело да преживи и побегне. Након неког времена стигли су их и заробили. До краја рата био је у бугарском граду Бургас. Тамо је радио као роб, вршио утовар и истовар теретних бродова. Успео је да преживи и крајем 1917. побегао је и вратио се у Србију. Почео је да живи нормалан живот, оженио се и добио децу. Када је почео Други светски рат, бугарска војска је прошла кроз село Росомач и распитивала се где се налазе партизани. Њега су пронашли на њиви и испитивали га, али он им није давао одговоре. Након безуспешног испитивања почели су да га малтретирају и тукли су га. Онесвешћеног су га бацили на земљу и наставили својим путем. Један од бугарских војника који је био на крају колоне, пришао му је, дао му је воду и помогао да оде кући. Након овог догађаја наставио је миран живот и доживео је дубоку старост, умро је у 82. години 1974.

Димитријевић Алекса VIII-4 ОШ „Свети Сава“

ВИДАНОВИЋ АЛЕКСАНДАР

Први светски рат био је највећи рат који се десио у дотадашњој историји и однео је много живота међу њима били су и они који су били недужни. Мој чукундеда звао се Видановић Александар. Рођен је 1892. године у селу Росомач, општина Пирот. Учесник је балканских ратова и Првог светског рата непрекидно од 1912. до 1918. године. Као двадесетогодишњак је отишао од куће и пуних шест година није долазио кући, а његови родитељи нису знали да ли је жив или не. Балканске ратове је прошао без потешкоћа, али Први светски рат је био много тежи. Његова прва борба у Првом светскоком рату била је Церска битка 1914. године. Био је у повлачењу српске војске преко Албаније крајем 1915. почетком 1916. године. То тешко повлачење кроз тешку зиму однело је пуно живота. Био је на Крфу а затим је учествовао на Солунском фронту. 1916. године је учествовао у бици на Кајмакчалану. После те битке следиле су срећне године Србије, Срби су повратили своје територије и рат се завршио 1918. године. Он се после тога вратио у своје родно село Росомач где се оженио и основао своју породицу. После тога више није помишљао на војску већ се бавио пољопривредом и сточарством. Био је одликован са једанаест медаља од којих је најзначајнија и највреднија Златна медаља Милоша Обилића. Као носилац те медаље неко време је имао право на бесплатно лечење. Умро је 1967. године у 75. години.

Лазар Саздић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

ПАВЛЕ СТАНОЈЕВИЋ

Први светски рат трајао је од 1914. до 1918. године. У њему је било великих битака и великих страдања. Једна од великих битака била је и битка на Кајмакчалану. То је био српски фронт. У овој бици учествовао је и мој деда по мајци. Живот су дали и многи други храбри војници. Освајање планине Кајмакчалан је чувена битка на Солунском фронту. Ова битка догодила се у другој половини септембра 1916. године. Прва српска армија успела је да заузме врх Св. Илија, на висини од преко 2.500 метара. Том приликом је страдало 5.000 Срба, а међу њима и мој чукундеда Павле Станојевић. Њих је тукла јака бугарска артиљерија. Такође, међу њима погинулима био је и командант добровољачког одреда војвода Вук. Била је то страшна и тешка битка и прва која је била од великог значаја јер је омогућила српским и француским снагама да ослободе прве територије (град Битољ). Такође, код Кајмакчалана је срушен морал бугарске војске, а Немци су схватили да је Солунски фронт у кризи. Према наводима српске војске око 65.000 бугарских војника било је избачених из строја а 7.700 војника заробљено. Павле Станојевић је био један од многих војника на Солунском фронту. Он је рођен у селу Јалботина у општини Пирот. Био је сироче већ кад је напунио петнаест година. И мајка и отац су му умрли од тешке болести. Морао је још као веома млад да се брине о себи и својој породици. Био је висок, плаве косе и светлог лика. Од тешког рада био је лепо грађен и стасит. Живео је поштено од својих руку. Био је препознатљив у крају по својој белој кобили. Нигде није ишао без ње. Тако наочит момак оженио се мојом чукунбабом у двадесетој години и основао своју породицу. Имао је три ћерке и једна од њих је моја прабаба Вукосава. Имао је око тридесет година када је отишао на Солунски фронт на својој белој кобили. Његово име је записано међу многим именима храбрих бораца на споменику у селу Суково.

Мила Стојановић VI-2 ОШ „Свети Сава“

СТОЈАН ПЕЈЧИЋ

Мој предак који је учествовао у Првом светском рату је Стојан Пејчић. Он је мој чукундеда. Родом из села Завој, деда Стојан је имао само једну ћерку која се звала Христина. Она је имала осам година када је њен отац са својим братом отишао у Први светски рат. У пробоју Солунског фронта деда Стојан је стигао до Скопља. Он се на том путу и разболео. У Скопљу је остао у војној болници где је и умро. Кад су преживели Солунци дошли у Завој, била је сеоска игранка. Неки човек је дошао и рекао им да се враћају Солунци из рата. Цело село је кренуло њима у сусрет са музиком. Кад је баба Христина отишла да сретне свог оца, срела је стрица, а њен отац се није вратио жив. Његов брат се вратио жив и здрав. Он се бринуо о баба-Христини и одгајио је заједно са својом децом. Када је она имала двадесет две године, удала се. Тако је деда Стојан дао свој допринос у одбрани наше земље Србије.

Петра Јовановић IV-3 ОШ „Свети Сава“

ПОПОВИЋ ПАВЛЕ

Генерације и генерације се смењују. Време пролази, а сећања на наше претке преносе се са колена на колена. Радо слушам оца кад ми прича о свом прадеди Поповић Павлу, човеку који је имао тежак животни пут и који је оставио траг. Мој чукудеда рођен је давне 1878. године у подножју Старе планине, а умро је 1980. године. Човек ниског раста, смеђе косе, широких плећа и као море плавих очију. Дика и понос свих његових потомака. Био је на Солунском фронту. Носилац је Албанске споменице. Борио се за слободу и спас Србије, за бољи живот будућих генерација. У рату је задобио безброј рана које су зарасле, али једна није. Гелер у левој ноzi носио је читавог живота и однео га у гроб. По казивању оца најтеже је било повлачење преко Албаније. Промрзли, боси, неодевени, гладни храбро су се довијали да преживе. ПромрзLINE на ногама секли су ножем, умотавали их оним што су имали при руци. Албанци су их нападали да им одузму пушке. Измучени и јадни али храбри слушали су наређења и борили се за живот. Њихов мото био је „ко не зна шта су муке тешке, нека пређе Албанију пешке“. Пребродили су и те тешке муке. Имао је добар разлог да се врати кући. Кући га је чекала жена Милана и синови Милорад и Ђорђе. Кад је то прошао све остало је било много лакше. Али живот није наставио да га мази. Изгубио је Ђорђа али други његов син је наставио лозу Поповића. Много је успомена, пуно прича које је причао мом оцу док су седели поред огњишта у дугим зимским ноћима. И док причамо о њему, његовим успесима, његовим падањима, ја осећам да он и дан-данас кроз нас живи, дише и води велики рат заједно са нама.

Срећко Поповић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

АЛЕКСАНДАР ЋИРИЋ

Мој чукундеда Александар Ћирић рођен је 1880. у селу Паклештица. Био је учесник рата од 1914–1918. године. Као младић био је поткивач и ковач. За време окупације мобилисан је и одведен у Пирот. Тада је имао 34 године. У Пироту су их сакупили и наоружали па су сви кренули путем Ниша. Као млад, снажан и сналажљив био је у првим борбеним редовима. Ратовали су против Аустроугара и Немаца. Заробљен је у Ћуприји. Сазнали су да има поткивачки занат. Оставили су га у затвору до 1918. године јер им је био потребан за прављење потковица и поткивање коња. По завршетку рата пешице из Ћуприје долази у село Паклештицу где га нико, па чак ни рођена ћерка није препознала. Ослободио се и остао је да ради као поткивач и ковач до своје смрти 1955. године. Поткивао је краве, коње, волове у целом средњем Високу: Велика и мала Лукања, Гостуша, Бела, Паклештица и понеко од суседних села. Био је чувени ковач и поткивач под именом „деда Санда Кољин“. Његов млађи брат Петар Ћирић, био је учесник Првог светског рата. Ишао је преко Албаније до Крфа и Солуна. Као борац Солунског фронта добио је „Албанску споменицу“ за храброст. Жив се вратио пешице у Паклештицу.

Ана Димитријевић VI-2 ОШ „Свети Сава“

ЉУБОМИР ТОДОРОВИЋ

Љубомир Тодоровић је био отац мог прадеде Боривоја Вељковића. Рођен је у селу Расница 1886. године. Рано је остао сироче са непуне две године. Његов отац је погинуо у рату. Звао се Коста а мајка се звала Јоцка. После пар година његова мајка се преудала у селу Костур. Мој чукундеда Љубомир је остао код свог деде који га је чувао до смрти. Касније се о њему старао стриц док није стасао у правога младића. У селу Костур се призетио и оженио са баба Ђерђином, која је била млађа од њега. Имали су шесторо деце, три сина и три ћерке. Приче о њему сам чула од бака Вере, сестре од стрица мога деде Петра. Бака Вера је живела у кући са дека Љубом и познавала га најбоље до свих унука. Сваке недеље када је деда прао косу, она га је поливала водом. Он јој је причао о свом тешком детињству и учешћу у Првом светском рату. На десној руци имао је мало удубљење, од рањавања у рату. Увек би је питао: „Веро, има ли га мој ШРАПНЕЛ (метак) ? Немој случајно да ми то дирате. То ми је успомена од непријатеља из рата, када сам се борио за Србију, за краља.“ Деда Пера ми прича да га памти са брковима, средњег раста и крупних очију. Каже да је био смирен, незамерљив, тих, добар човек. Није умео да повиси тон иако је живео са три сина и десет унучића. Имао је и три ћерке и од њих још десет унучића. Говорио је како је у лето 1914. Аустроугарска објавила рат Србији. Тај рат је био чувен као Велики рат. Краљевина Србија је много изгубила, 60% мушког становништва. Причао је и о окупацији бугарске војске у пиротском крају, како су Бугари пустошили села, претресали куће, узимали стоку, спаљивали књиге. Највеће страхове осетили су сиромаси. Младиће који нису били на фронту заробљавали су и водили у логоре у Бугарској. Деца и жене су били преплашени, незаштићени, јер су им мужеви били у рату. Тешко се живело тих година. То су биле године велике борбе, разарања, пустошења и страдања.

Митић Катарина IV-3 ОШ „Свети Сава“

ЂОРЂЕВИЋ МИЛАН

Мој чукундеда по очевој линији рођен је 1880. године у селу Извор поред Пирота. Отишао је у војску која се тада служила две године. Војни рок му се није ни завршио, а почели су балкански ратови и Први светски рат. Са српском војском се повлачио преко Албаније. Повлачење је било у току зиме и причао је мом деди како је било доста напорно и тешко. Војници, уморни и наквашени од снега и кише обично су логоровали у некој долини. Без обзира на велики умор деда Милан је са својим друговима налазио снаге да наложе ватру, да се огреју и осуше. После тога су спавали поред ватре.

Милан је по чину био наредник. После дугог пута кроз Албанију Француска је организовала превоз бродом до Марсеља. Тамо су се опоравили. После опоравка српске војске са савезницима је организован Солунски фронт и релативно брзо је пробијен. Српски војници жељни својих домова и породица брзо су га освојили. Мој деда Милан је био одсутан од куће шест година због ратова. Често је говорио: „Ко не зна шта су муке тешке, нека пређе Албанију пешке“.

ДРАГОСЛАВ РАНЂЕЛОВИЋ

Мој прадеда по оцу се звао Драгослав Ранђеловић. Рођен је 10.11.1892. године од оца Живојина и мајке Лепосаве. Пореклом је из села Црвена Јабука, које је опкољено планинским врховима Тумбе, Таламбаса и Црног Врха. Мештани тог села, одакле је и мој прадеда, нису жалили своје животе када су у питању домовина и слобода. Много је домова спаљено и много породица убијено у току Првог светског рата од стране Бугара. Потиче из поштене и вредне сељачке породице. Захваљујући бистрини, храбрости и снажљивости опстао је у Првом и Другом светском рату. У то време владале су разне болести. Број погинулих од рана и болести у Црвеној Јабуци је био катастрофалан. У селу се је стално оглашавало звоно које им је давало помен. На сву срећу, мог прадеду ниједна болест није захватила. Четири разреда основне школе завршио је у Црвеној Јабуци. Од детињства је био напредан, и желео је да се даље школује, али због сиромаштва у породици од малих је ногу почео да печалбари (да учи занат). Учио је од старих мајстора, и убрзо постао зидарски радник. Подносио је све тешкоће печалбарског (занатског) живота и упркос свему зарађивао за себе и помагао својим родитељима. Али те 1914. године креће у борбу. Деда Драгослав учествује у борби против бугарских окупатора. Због своје храбрости постаје омиљен међу својим друговима. Сама његова појава говорила је о храбром борцу, висок и стасит, као пушка прав, са накривљеном капом, уливао је поверење борцима. Био је одличан познавалац партизанског ратовања, био је пример српског борца. Године 1920. оженио се девојком из истог села која се звала Зора. Са њом је имао три сина Милорада, Петра и Стојана. Поред печалбарског посла морао је да се бави и пољопривредом, да би лакше прехранио породицу и своје синове. Такође је 1941. године учествовао у Другом светском ра-

ту. У борби против непријатеља стално је страховао за своју породицу. Успео је да преживи и ожени своје синове. Мештани његовог села су се дичили њиме јер је његова борба за слободу, за одбрану части била достојна партизанске војске. Умро је 04. 09. 1975. године у 87. години.

Његов лик живи у нашим срцима и ми, његови потомци, увек радо слушамо о њему.

Дарко и Давид Ранђеловић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

МИЛАДИН ЦВЕТКОВИЋ

У аутобусу пријатно зуји. Дремам ослоњен на мамино раме. Путујемо кроз Грчку где смо кренули на одмор. Мама ми каже: „Погледај лево оно тамо је Солун“. Солун? Звучи познато, али овде сам први пут. И тада чујем глас свог деде који ми прича причу о свом деди солунцу, мом чукундеди. Мој чукундеда, Миладин Д. Цветковић, рођен је 1878. године у селу Крупац. Захваљујући вредним рукама оца Денка и скромности мајке Стане, породица није никад оскудевала у храни, а већих потреба није ни било. Живели су једноставним животом бавећи се сточарством и земљорадњом. Почетак Великог рата, јула 1914. године, мој чукундеда Миладин, дочекао је као домаћин, ожењен човек, отац троје деце. Најстарија ћерка Олга имала је десет година, син Србислав шест, а ћерка Дана две године. Тек је био привео жетву крају, а отацбина га је позвала да је одбрани од освајача. Своју жену Драгу, моју чукунбабу, тада у седмом месецу трудноће и са троје деце, оставио је у сигурним рукама свога таста, деда Живка. Јавио се у своју војну команду, где је добио ратни распоред у другу чету, трећег батаљона, Трећег пешадијског пука, који је био у саставу Моравске дивизије другог позива. Моравска дивизија је припала Првој армији којом је командовао војвода Петар Бојовић. Од војне опреме добио је само шајкачу и шињел и одмах се кренуло на борбене положаје. На Цер је његов Трећи пешадијски пук другог позива стигао након вишедневног марша по летњој врућини. У битку су се укључили трећег дана борбе и значајно допринели победи и поред тога што су били уморни и што је владала несташица муниције. Након тога победе су се низале једна за другом: Дрина, Мачков камен, Соколске планине, Јагодна, Биљег... Много пута сам покушавао да у глави створим његову слику. Замишљао сам како ме држи на колону и прича ми, док глади брчко-

ве, о свом путу до слободе. Ипак, нисам могао да замислим колико му је било тешко. Поред свега, туговао је за породицом. Једина утеха био му је његов најбољи друг из Крупца, Јордан. Некада су заједно делили дечије радости, играли се и трчали по крупачким пропланцима, а сада су били саборци, делили ров и јуришајући чували један другом леђа. Пролазили су заједно кроз победе и поразе. Преживели су епидемију тифуса. А онда је завладала све већа несташница хране, санитарског материјала, муниције и остале војне опреме. Када је Буграска 1915. године напала Србију без објаве рата, Аустроугарска и Немачка појачале своје нападе, Врховна команда је крајем новембра 1915. године донела одлуку о повлачењу наше војске ка Приштини и Призрену, а затим ка Јадранском мору, кроз Албанију. Измучени од ратовања, кренули су на дуг пут, али су их невоље тек чекале. Арнаути су их нападали свакодневно и отежавали им кретање. Други и Трећи пешадијски пук другог позива добили су задатак да буду заштитница нашој армији приликом повлачења кроз Албанију. Није било лако лежати у снегу, слабо одевен, гладан и уморан и промрзлих руку држати још хладнију пушку. Глад је некако подносио, ако није било бајате коре проје или неког сировог кромпира да га подели са друговима, стругао је букову кору и то жвакао. Али, од свих недаћа на путу кроз Албанију, најтеже су му пале ваши које је као и сваки други војник добио због немогућности одржавања хигијене. Кад год би се војска улогорила и кад су били у могућности да запале ватру, скидао је кошуљу и вртео је изнад ње, а ваши су „пуцале као кокице“. Ипак, мој чукундеда Миладин је некако издржао тај тежак период свог ратовања стигао до Драча, а после месец дана и на Крф. Тада је први пут видео море и возио се на „велику лађу“. Са осталим војницима био је смештен на острво Лазарет. Тамо су се окупали, ошишали су их и обријали, чак су му и бркове обријали. Међутим, није жалио, само да се спаси ваши. Добио је нову одећу, обућу и веш. Сада је хране било довољно, али је знао да мора бити умерен у јелу ако жели да преживи. Кад је војска повратила снагу, почеле су обуке војника у гађању и нишањењу. Априла 1916. године стигли су у Солун. Сад, кад је био тако далеко од своје земље, чежња и брига за породицом постале су још веће. Често је размишљао о њима. Питао се да ли су сви живи и здрави, да ли га деца још памте, да ли су му поља обрађена, имају ли шта да једу... Није чуо никакве вести о њима, али се трудио да бар он њих извести да је далеко, али жив и здрав. Већина порука

није стигла до родног Крупаца, али једна јесте. То је била фотографија на којој се сликао са својим другом Јорданом. Како је тада био неписмен, поруку је уместо њега написао његов саборац. Том приликом је писао: „1. октобра 1917. Драги деда Жико ја сам здраво што и вама желим свима здравље. Јево вам шаљем моју фотографију заједно са Јордана које желимо да нам и ви пошаљете. Поздравља свију вас грли и љуби ваш зет Миладин Цветковић из Крупац“. На полећини фотографије такође је дописано неколико порука његових земљака који су желели да се јаве својима у Србији. Наредних неколико година борио се на Солунском фронту све док није био рањен. Тада му је било најтеже јер није могао да се придружи својим ратним друговима који су сваком победом били све ближи својим родним местима. Кући се вратио тек марта 1919. године кад је био отпуштен из болнице у Солуну на „једну годину дана“ као привремено неспособан за борбу. Годину дана након повратка својој кући родио му се још један син, мој прадеда. Дао му је име Светислав, за светлију будућност. И јесте била светлија све до почетка Другог светског рата. Јула 1944. године бугарски фашисти одвели су га због сарадње са Народноослободилачким покретом. Прекаљени борац се није уплашио. Већ једном терао Бугаре из Србије. Знајући добро цену слободе, након мучења није одао партизане. Стрелан је код Височке Ржане. Савез бораца Народноослободилачког рата подигао је споменик свима који су том приликом убијени. Остало је име уклесано у камену као успомена на једног обичног сељака, домаћина, малог војника једне храбре војске и прича о још једном великом родољубу која ће се преносити с колена на колена да се никад не заборави.

Аутобус и даље пријатно зуји на путу кроз Грчку. У мислима ми је мој чукундеда солунац и сасвим сам сигуран да сам овде управо захваљујући њему.

Денковић Борђе IV-1 ОШ Свети Сава

ЈОРДАН ПОП-КРСТИЋ И ДРАГУТИН МАТЕЈИЋ

Свако има своје корене, зна се ко одакле потиче, чије име носи и по ком виђеном претку је цела породица добила презиме. Међутим, у свакој породици постоје и људи, које је ухватио ратни вихор и који су, игром судбине, део својих живота провели борећи се у ратовима а неки су и своје животе дали у њима. Србија је земља која је за ових стотинак година, нажалост, учествовала у доста ратова. Због заслуга које су стекли током рата чувамо успомене на претке који су се у њима борили. На то нас је подсетио и мој прадеда Матеја на отварању спомен-плоче погинулима у ратовима од 1877. до 1945. године у Великом Селу 1981. године: „Нема ништа узвишеније него умрети и положити живот за људе, али ништа тужније и срамотније од тога да ти, други, забораве оне који су за њих умирали. Ко не поштује своје јунаке славиће туђе, ко не чува своју историју, чупа сопствене корене“.

Ја сам од оне деце која са обе стране, и са очеве и са мајчине, имају претке који су учествовали и у балканским ратовима и у Првом и у Другом светском рату. Рођени брат мога чукундеде Петра, Јордан Поп-Крстић био је учесник у балканским ратовима и у Првом светском рату. Рођен је 1878. године после ослобођења Пирота од турске власти. Оженио се и имао сина Панту који је рано умро. 1912. године мобилисан је и у Краљевој војсци борио се и у балканским ратовима и у Првом светском рату. На слици коју имамо има чин капетана. Исход рата није доживео јер је 29. новембра 1914. године погинуо у Горњем Милановцу. Добивши вест да им је син погинуо, мајка Суса доживљава мождани удар а брат Петар одлази у Горњи Милановац воловским колима да пронађе тело свога брата. Пронашао га је и довезао у Пирот где је и сахрањен на породичном гробљу у Тијабари. У Саборној цркви у Тијабари постоји спомен-плоча погинулих Пироћанаца у балканским

ратовима и у Првом светском рату на којој је и име мог претка Јордана Поп-Крстића, касапина из Пирота.

Чукундеда моје мајке Драгутин Матејић, био је активан учесник балканских ратова и Првог светског рата. Рођен је 1886. године а 1904. године оженио се Тодором. У породичном поседу је оригинал венчани лист из тог периода када је он имао свега осамнаест, а она двадесет година. 1912. године је био мобилисан и у Краљевој војсци борио се као војник трећег „летећег“ пешадијског пука Пироћанаца, и у балканским ратовима и у Првом светском рату. За време балканских ратова борио се у биткама код Куманова, Битоља све до Солуна. У војсци је био болничар. На слици из 1912. године где се сликао са својим саборцима, браћом Анрић-Величковић, сликаној у Скопљу, он стоји са леве стране и носи траку болничара. Учествовао је и у биткама на Колубари, Мачковом камену, Шапцу и Лозници. Сачувано је и његово писмо упућено његовом оцу Кости непосредно после Церске битке, 10. августа 1914. У тренутку писања писма Драгутин није знао да му је отац преминуо, али је писмо и после толико година сачувано:

“10. август 1914, Вар. Лозница

Поштовани отац данас доби мало време да ви се јавим, ја сам вала Богу живо и здраво. Тате ми смо водили борбу велику и једва смо се спасили и непријатеља смо отерали преко Дрине. Ми смо сада у варош Лозницу. Ја сам ваша два писма примио и разумео сам шта ми ви пишете. Ми смо сви сељаци живи и здрави, само га Срета Јелицин нема, не знамо где је, не знамо да ли је заробљен или убијен не знамо. Примите поздрав од мене. Драгутин Матејић. Поздрављам се свима.“

За време Првог светског рата 1915. године био је у Топчидерској болници, када је био заробљен са лекарима и болесницима. Немци су га одвели у заробљеништво у Немачку где је провео три године. Том приликом научио је немачки језик којим се јако добро служио. По завршетку Првог светског рата вратио се назад у Србију у своје родно Велико Село 1918. године. Умро је 1951. године у 65. години живота. Много људи из Пиротског округа мобилисано је током балканских ратова и у Првом светском рату. Они су са поносом ишли да бране своју отаџбину, своју домовину и своје домове. У архивима је издато да је више од 30 000 Пироћанаца учествовало у ратовима за Србију а да је 10 000 погинуло. Мушкарци су борили битку са непријатељским војницима на ра-

тиштима и фронтovima, док су српске жене биле битку на својим огњиштима не би ли очувале кућу и дом. Биле су стуб куће. Саме су у ратним годинама обрађивале земљу, чувале и храниле децу и старе болесне људе, све то са надом да ће им се мужеви вратити и да ће по окончању рата ранији живот наставити. Међутим, многи војници-сељаци се нажалост нису вратили. Многи родитељи су остали без својих синова, хранилаца породице, многе жене су остале удовице, а деца сирочићи без очева. Мермерне плоче погинулих налазе се у црквама и на гробљима, а ми, њихови потомци, имамо у аманет да их чувамо од заорава и да их се сећамо као људи који су велику личну жртву дали за нашу слободу.

Луна Пон-Крстић VIII

СЛАВКО СТОЈАНОВИЋ

Убрзо после завршетка балканских ратова 1912/1913, Србија се поново нашла у вртлогу нових ратних сукоба који су због учешћа бројних земаља добили назив Први светски рат или Велики рат (1914–1918). Аустроугарска је као повод за почетак рата са Србијом искористила атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда у Сарајеву, 28. 06. 1914. године кога је том приликом усмртио Гаврило Принцип, припадник родољубивог покрета „Млада Босна“, који је био српске националности. Само месец дана након тог догађаја, Аустроугарска је објавила рат Србији 28.07.1914.године. Међутим, Србија је неколико дана пре објаве рата, слутећи невоље, успела да прогласи мобилизацију војске. Ратно стање у земљи одмах се преселило и у Пирот: у згради Гимназије отворена је пиротска војна резервна болница, а наставно особље и становништво је одмах стављено на располагање пиротском гарнизону, Црвеном крсту и војној болници. Школска година 1914/1915. није ни почињала. Трговина је стала, а народ је са зебњом очекивао даље догађаје. Сви Пироћанци, војно способни, одазвали су се мобилизацији у пиротској касарни и већином били распоређени у Трећи пешадијски пук тј. у пиротски пук. Било је ту мушкараца, од 21. до 45. године, сељака и грађана, ратара и учитеља, занатлија и лекара, а сви су пошли у рат на позив свог краља да одбране отаџбину и боре се за част и слободу своје породице. Међу том шареноликом војском, нашао се и мој чукундеда Славко Стојановић из села Паклештице, који је у Пирот стигао у сељачком оделу и са завежљајем на леђима са још неколико својих другова. Распоређен је у Трећи пешадијски пук, Моравску дивизију првог позива. Имао је 26 година и још увек био момак. Србија је била измучена, исцрпљена и осиромашена у претходним ратовима, па није имала ни довољно наоружања, ни хране нити униформе да опреми своје војнике. Међутим, сви вој-

ници првог позива (од 21. до 31. године) добили су војне униформе краљевске српске војске, пушке и муницију и следовање хране. Многи су од куће понели вунене панталоне, чарапе и рукавице, с обзиром на то да се приближавала зима. Иако сасвим неспремна за рат, Србија је на самом почетку рата однела две велике победе уз страшне губитке: Церска битка августа и Колубарска битка новембра/децембра 1914. године, показујући непријатељској војсци да је спремна да до смрти брани своје огњиште. Настало је доба затишја, које је потрајало све до септембра 1915. године, за време којег су се обе војске опоравиле. Међутим, српска војска је у то време доживљавала страхоте борећи се са једним опаснијим противником, страшном болешћу — тифусом, која се јавила због нехигијенских услова. Многи ратници нису преживели ову болест а они који су прездрављали слати су кућама на краћи опоравак од месец дана да би се опет вратили у војску. Немачки и аустроугарски непријатељи су се спремали да ударе на Србију из правца севера и правца запада па је Врховна команда српске војске одлучила да се повуче преко Македоније и негде на југу споји са савезничком војском Енглеза и Француза. Међутим, тај план је онемогућила Бугарска ступивши на страну непријатеља септембра 1915. године и на тај начин затворила пут српској војсци. Тако је отпочела страшна српска епопеја. Српска војска је кренула крајем новембра 1915. године пут албанских гудура, крша, непријатељских Арнаута и хладне зиме. И мој предак Славко налазио се у овој мученичкој колони. Читавог живота носио је у себи слике тог мукотрпног пута, страдања и глади. Најближи другови, пријатељи, знани и незнани умирали су му пред очима, остајући у вечитом сну у дубоком снегу. Крсне славе су се прослављале у пустоши а богату славску трпезу замењивале су мрве хлеба и месо угинулих животиња. Негде крајем децембра и почетком јануара 1916. године српска војска почела је да пристиже у Драч и Валону одакле су савезничким бродовима превезени на острво Видо а затим и на острво Крф. Један војник је записао следеће речи: „И грану сунце велико и топло и отуд почеше наши бољи дани...“ Наша војска се на Крфу опоравила и већ августа 1916. године била је спремна за нове борбе. Настао је још један фронт на европском ратишту а то је био Солунски фронт, где су се две дуге године водиле тешке рововске борбе. Срби су се на овом ратишту борили заједно са савезницима, Енглезима и Французима, али су се борили са већим жаром јер је свака њихова победа била

још један корак напред ка домовини. Солунски фронт је пробијен 15.09.1918. године и српска војска се као бујица са високих планина сјурила ка северу, ка Србији и ништа је више није могло зауставити. Негде у том надирању ка својој земљи, војник Славко Стојановић је изгубио леву руку од нагазне мине, у тренутку када је спасавао једно дете са минског поља. У Пирот је слобода стигла 30.09.1918, односно 13.10.1918, по новом календару. Славко Стојановић је демобилисан и вратио се мирном сеоском животу. Иако инвалид, бавио се поткивањем коња. Љубав према животињама учинила је да постане ветеринар. Оженио се Јевдосимом у 32. години и прешао да живи код ње у селу Градашница. Са Јевдосимом је изродио три сина и добио бројно потомство, а један од потомака сам и ја. Умро је у 93. години.

Први светски рат су преживели многи ратници, учесници крвавих битки, заробљеници који су дочекали ослобођење у туђини, рањеници који су се лечили по савезничким болницама... Први светски рат је однео са собом мноштво живота, који нису пали узалуд. Захваљујући свима њима, ми поносни потомци ових хероја, данас живимо слободно у својој земљи и због свега тога не смемо их никад заборавити. Нека им је вечна Слава и Хвала!

Нешић Никола VIII-1 ОШ "Свети Сава"

ПАНАЈОТ МИШИЋ

Два балканска рата у 1912. години и 1913. години, као и многе болести, нарочито зараза колере у том периоду за собом су оставиле пустош у Србији и проређено становништво. Само је дуг мир могао да залечи многобројне ране. Међутим, тога није било. Одмах после Сарајевског атентата 1914. године Аустроугарска је Србији објавила рат. Циљ царевине је био да потпуно уништи Србију. Ратно стање које је завладало земљом Србијом није заобишло ни Пирот. Сви војно способни Пироћанци одазвали су се мобилизацији у пиротској касарни и углавном били распоређени у Трећи пешадијски пук. Овај пук су још звали „Пиротски пук“ и ту је било Пироћанаца од 21 до 45 година. Сви они и сељани и грађани, ратари и учитељи, занатлије и лекари, раме уз раме у скромној униформи и са скромним наоружањем одазвали су се краљевом позиву и кренули да бране отаџбину. Међу младићима из села Базовик који су кренули у одбрану отаџбине и борбу за слободу био је и Мишић Панајот. У борбу је кренуо са својих 25 година. Када је сеоски биров огласио мобилизацију и обавезност мушких способних становника овог села да се одмах упуте у Пирот, Панајота није оклевао. Како се скоро оженио међу друговима из села био је најбоље обучен. Нов шињел и панталоне од пртене тканине које је поносито носио, добио од своје супруге Таке у мираз. Са собом је понео и вунене паталоне, чарапе и рукавице које су му у свежањ спаковале супруга и мајка. Спаковале су му оно што су једино имале. Од села до Пирота са друговима је ишао пешице и одмах након пријављивања у касарни распоређен је у Трећи пешадијски пук првог позива. Са Трећим пешадијским пуком Панајота се борио на Иверку у Мачви. То је малтене била битка прса у прса. Капетан је такође био Пироћанац из села Добри До. Бујица непријатељског таласа је бездушно газила родољубе. За кратко време после лома пук је опет био на окупу, прорешетан,

али опет спреман за освету, за нову борбу. Сутрадан, у снажном налету позиције су повраћене. Са страхотама рата, глади, смрти и хладноће мој предак Панајота борио се како је умео и знао. Нехигијенски услови донели су и тифус, опаку заразну болест која је однела нове жртве. Чак и у периодима затишја српски војници су тешко проналазили место за одмор и опоравак јер је скоро свака ограда или кућа била обележена белим крстом од креча, понекад и са два или три. Сваки крст значио је случај тифуса у кући. Са неколицином другова по одобрењу Врховне команде Панајота је пребачен на границу са Бугарском која је у ноћи између 13. и 14. октобра 1915. године без објаве рата прешла у напад дуж целе српско-бугарске границе. Овде је мој предак завршио борбу у рату, али не и борбу за свој живот. Заробљен је од стране бугарских војника и одведен са многим саборцима у Бугарску. Тамо је распоређен на имање као слуга заробљеник. Када је схватио да га спремају за рат на страни Бугара, одсекао је себи палац, избегао ову за њега велику срамоту и завршио у логору. Један од најрадошнијих и најсвечанијих дана у историји Пирота био је дан ослобођења од бугарских окупатора — 30. септембар 1918. године. За моје претке па и мене ово је такође значајан и посебан дан јер се са заробљеницима из бугарског логора Горње Паничарево вратио и Панајота. Панајота Мишић се вратио у село Базовик где је наставио да живи са својом породицом. Са Талом је изродио два сина и две ћерке и оставио бројно потомство, а један од потомака сам и ја. Његови синови су презиме добили по његовом имену а то презиме и данас носи мој дека Миливоје Панајотовић. Много живота је пало у Првом светском рату. То је цена коју су наши преци платили да бисмо ми данас живели у слободној земљи. Зато њихову жртву не смемо никада заборавити и о њиховим подвизима са поносом и поштовањем морамо говорити. Нека има је вечна слава и хвала.

Татјана Панић IV-3 ОШ “Свети Сава”

НЕШИЋ БОГОСАВ

Да би наша земља данас била слободна, наши преци су морали да учествују у ратовима. Нешић Богосав је рођен давне 1891. године. Он је ујак моје прабаке Мирославе. Мобилизацијом је одмах отишао у рат заједно са својим оцем. Није погинуо од непријатељског метка, али га је покосио тифус. Тешко болестан био је враћен у пиротску болницу. Његова тужна мајка је из села Темска дошла да га посети. Лекари су јој рекли да ће јој син умрети у току ноћи јер је био јако слаб. Мајка је отишла својој кући и од туге није јела нити пила воду. Деветог дана је умрла од туге. А предак Богосав се опорављао лагано из дана у дан. Код куће су му остале сироте сестре Јулијана и Ружа које су имале тринаест и девет година. Морале су саме да брину о сеоском домаћинству и о стоци. Када се Богосав опоравио, поново је отишао у рат. Борио се до краја рата заједно са својим оцем. Након тога се вратио свом дому и оженио се. Добио је три сина и једну кћер којој је дао име своје мајке. Деда Богосав је живео пуних 90 година. Ја нисам знао да су сви моји преци били храбри људи и да су учествовали у Првом и Другом светском рату. Многи од њих су стрељани или су погинули на други начин. Морамо о њима говорити како никада не би били заборављени.

Вељко Мишић IV-3 ОШ „Свети Сава“

ЗАХАРИЈЕ ЗАКА КОСТИЋ

Мој чукундеда Захарије Зака Костић родио се 1892. године. Одмалена бавио се пољопривредом као и остало становништво Србије. Његов отац Илија је три пута „иљадио“ а то значи да је три пута имао у тору по хиљаду оваца. Под таквим условима дошла је и 1914. година, када је Аустроугарска објавила рат Србији. Као и сви Срби и мој деда Зака је добио ратни позив и, наравно, одазвао се. Непријатељ је ушао преко реке Дрине у Србију. На планини Цер су се одиграле прве велике борбе. Српска војска је пружала јак отпор. Међутим, јача и бројно и технички Аустроугарска потискује нашу војску ка југу. Слабија српска војска повлачила се преко Албаније. На челу је био краљ Петар Карађорђевић, са својим сином. По највећој зими, мразу и снегу прелазећи преко албанских гудура прешли су Албанију и стигли на острво Крф у Грчкој. На Крфу су их сачекали наши савезници Французи који су им одмах пружили медицинску и осталу помоћ. Наша војска је остала на Крфу све док се није довољно освежила за нове борбе. После неколико месеци француским бродовима српска војска пребачена је у луку Солун. Из Солуна српска војска креће организовано у ослобођење своје земље. Наставља се велики исцрпљујући рат који траје пуне четири године. Храброшћу и јунаштвом српска војска је ослободила своју земљу. Војници су пуштени кућама. Мог чукундеде није било. Породица га је чекала и чекала надала се из дана у дан. Прошло је неколико месеци и његов отац Илија одлучио је да сахране његово одело мислећи да су кости његовог сина остале негде на фронту. Било је болно и тужно, али церемонија се одржала. После неколико месеци као гром из ведра неба појавио се војник Захарије Зака Костић. После великог шока, радости није било краја. Његове груди красили су сјајни ордени. Његова породица, па и цело село били су поносни

на њега. Од тада па све док је био жив, причао је својој деци доживљаје са Солунског фронта. Из тих прича сазнали смо колико су се мучили гладни, боси, и промрзли а све у циљу да се изборе за ослобођење отаџбине Србије.

Анастасија Костић IV-3 ОШ „Свети Сава“

ДАНИЛО МИТРОВИЋ

Победу у Првом светском рату Србија је несразмерно скупо платила јер су губици српске војске били превелики. Краљ Петар био је врховни командант српске војске у балканским ратовима. Због старости је 24. јуна 1914. године пренео овлашћења на престолонаследника Александра. Краљ је остао запамћен као ослободилац и стари краљ. Мој прадеда Данило Митровић био је заповедник војске на Церу 1914. године када су били веома храбри и показали какви су Срби борци и јунаци. Са краљем Петром Првим и Александром повукли су се преко Албаније на острво Крф. Одатле су се победоносно вратили у домовину. Мој прадеда Данило је у рату изгубио ногу. После тога је имао дрвену ногу и доживео дубоку старост. У породици су га сви веома поштовали, а и наша породица је била поштована због прадеде Данила. Стари краљ га је одликовао ордењем. У то време је то била велика част; орден је носиоцу доносио велики углед.

Вукашин Пејчић VI-4 ОШ „Свети Сава“

МИХАИЛ ЂОРЂЕВИЋ

Први Светски рат почео је 28. јула 1914. године када је Аустроугарска објавила рат Србима. После ње, Немачка објављује рат Русији, затим у њега ступају Француска и Велика Британија. У рат је улазило све више држава. Сукоб, на почетку двеју држава претворио се у најкрвавији сукоб у дотадашњој историји човечанства. Изгубљено је непроцењиво много живота. Ипак, нико се није бојао последица. Ништа није било важније од части и одбране своје земље. Препричавано ми је од стране моје баке, чији деда је учествовао у рату. Причали су ми са таквом страшћу о томе и ма колико год се трудили не може се описати осећај учествовања у највећем рату који је свет видео. Мој чукундеда се звао Михаил Ђорђевић. Рођен је 1880. године. Упркос томе што је знао да може остати без оних које воли, без свог живота, отишао је са великом одлучношћу да помогне у одбрани своје земље. Михаил је био део пешадије. Носио је пушку како моји кажу, та пушка је била аутоматик. Гледао сам његову слику на којој држи своју пушку. Подсетио ме на оне храбре јунаке из филмова. Та фотографија садржи толику количину храбрости, дивим се свим људима које сам видео поред њега како усправно стоје са својим пушкама. Бојим се од саме помисли на то кроз шта су сви ти људи прошли, не могу ни да замислим како је бити у њиховој кожи. На срећу моје породице, мој чукундеда није био чак ни рањен. То је веома усрећило све. Нарочито је помогло данас мени. Нисам знао да је неко до мојих предака учествовао у Првом светском рату. Сада, када сам чуо све од моје баке, осећам се испуњеније и захвалније. Захвалан сам Михаилу који се заједно са многима борио да ми данас уживамо у слободи.

Лука Гошић VIII-3 ОШ „Свети Сава“

ВАСИЛИЈЕ ЗЛАТАНОВИЋ

Када бих тражио реч која описује нешто најгоре на овом свету, нешто толико ружно препуно патње и очаја, нешто што је убило толико људи и оставило породице без очева и синова, била би то реч рат. Желим да говорим о Првом светском рату јер је у њему учествовао мој прадеда. 1893. године рођен је мој прадеда Василије Златановић. Као најстарије дете позван је у војску. Одмах је отпутовао до Солунског фронта. Задобио је девет рана, после тога пребачен је у болницу. Када је рањен, у помоћ му је притекло десет војника. На срећу, преживео је и вратио се у своје родно село. Говорио је да смо се херојски борили. Говорио је о томе колико је било само сиромашних који су гладовали, колико је било мртвих, а колико убијених људи. Све је то записао у свом дневнику, али га је случајно изгубио. Василије Златановић умро је у 61. години.

Михајло Нешић VIII-3 ОШ „Свети Сава“

ЈЕВСТАТИЈЕ МИНЧИЋ, МИЛАН ПЕЈЧИЋ И ЂОРЂЕ ПЕЈЧИЋ

Први светски рат донео је много патње и страдања свуда по Европи и свету. Али, „нико не зна шта су муке тешке, док не пређе Алабнију пешке“. Ово је споменик борцима из села Црноклишта који су учествовали у балканским ратовима и Првом и Другом светском рату. Прадеда моје баке по мајци, Минчић Јевстатије (на споменику грешком уписан Манчић Јевстатије), био је учесник у Великом рату. Заједно са Владом Краљевине Србије, становништвом наше земље и осталим војницима повлачио се преко Албаније. Због сурових зимских услова, војска се поделила на два дела и приликом те поделе, Минчић Јевстатије је тада последњи пут виђен, тако да нема више података о његовом постојању. Претпоставља се да су га убили Арнаути или је страдао од хладноће и глади. С обзиром на то да његово тело није пронађено и није било могуће да га његова породица достојно сахрани, на сеоском гробљу у Црноклишту покопан је сандук са његовим личним стварима.

Пејчић Мила и Пејчић Ђорђе су моји чукундедови. Они су били рођена браћа од оца Стевана Пејчића. Обојица су учествовали и у балканским ратовима и у Првом светском рату. Балканске ратове су преживели. Милан је за време Великог рата био граничар на српско-грчко-албанској граници. Он је имао пуно пара код себе јер је Арнаутима наплаћивао прелазак преко границе, где су они ишли да продају или напасају своју стоку. Арнаутима је вероватно досадило да им наплаћује нешто што не треба, па су га убили и узели му све паре. Милан је намеравао да те паре преда оцу Стевану кад оде кући за славу Петровдан, како би му помогао да исплати неке дугове. Касније, за време бугарске окупације источног дела Србије, исти они Арнаути који су убили Милана,

дошли су у Србију (били су на страни Бугара) и то на планину Белаву поред Црноклишта. Нашли су Стевана Пејчића, Милановог оца, и уцењивали њега и његову жену. Она је морала да пече Арнаутима хлеб и овчије месо, па да им то однесе на Белаву. Кад су дошли Арнаути у Стеванову кућу причали су: „Милана, вашег сина овако смо убили“, и прелазили прстом преко врата. Стеван се бојао за свој и женин живот па им је рекао: „Добро, добро, сине, шта да се ради. Можда је он био лош“. За то време, његова супруга Мара би отишла до огњишта као да кува храну, а заправо је плакала за својим сином.

Пејчић Ђорђе, Миланов рођени брат, такође је био учесник Великог рата, али га, такође, није преживео. Зна се да је био жив до „Албанске голготе“, међутим, не зна се када је умро. Можда је умро за време повлачења преко Албаније, или на Крфу или чак за време пробоја Солунског фронта. Интересанто је то што је Влајко Јончић из села Осмаково, који је учествовао у борбама на Солунском фронту, после рата постао супруг Ђорђеове жене Љубе. Стеван Пејчић, Ђорђев отац удао је своју снаху за Влајку, јер је он био његов слуга и приметио је да је вредан и радан, па није желео да му снаја остане сама. И ето, „у миру синови своје очеве сахрањују, а у рату очеви своје синове“ (Жан Пол Сартр).

*Наталија Стефановић VIII, Црноклиште,
ОШ „Душан Радовић“*

СВЕТОЗАР НИКОЛИЋ ГАРИЧКА

Читав век нас дели од Великог рата. Јако је тешко наћи податке о тим храбрим људима који су добар део свог живота посветили борби за слободу свога народа. Ја имам посебну срећу да сам могла да сазнам детаље о Великом рату, јер је прадеда мог оца оставио писани дневник о ратовима 1912. до 1918. године. У обичној ђачкој свесци писао је све што је видео и доживео за све време ратних година. Те његове забелешке су искреније и упечатљивије од неких историјских дела. Тако сам сазнала да је захваљујући том дневнику допуњена, а донекле и измењена историјографија Солунског фронта, јер је то једини писани доказ о томе како је припреман официрски кадар на Крфу кроз обуку од стране француских генерала. Ту је и верна забелешка о пријатељском односу Грка према нашим војницима, али и то да је сваки војник добијао по 250 грама црног вина као заштиту од трбушног тифуса. Значајан је и опис Церске битке. Судар две војске био је жесток. Борба прса у прса када је Трећи пешадијски пук Пироћанаца стигао у одсудном тренутку и решио Церску битку у српску корист. У дневнику је бележен опис положаја и опис путева куда је чета пролазила од Пирота до Валоне у Албанији, такозвана Албанска голгота. Пиротски војници су већим делом пролазили планинским стазама, шумовитим беспућима или мочварним тереном дуж албанске обале Јадранског мора. Све су то издржали дисциплиновано и стоички и по прописима ратне војничке службе. По одласку из Валоне лађом „Викторија“, боравак на Крфу чини посебно поглавље опоравка српске војске и припрему за одлучну битку за ослобођење завичаја и својих породица од туђинског окупатора. У свим ратним неприликама Пироћанци друге чете су своја војничка преживљавања и сву тегобу ратовања подносили са осећањем да су вршили дужност према отаџбини и народу. Упр-

кос општенародној трагедији, бројним тешкоћама и неизвесностима задржали су оптимизам да ће на крају победити и ослободити Србију. Овај дневник, као својеврсно сведочанство, надживео је свог ствараоца и своје јунаке, а надживеће и многе генерације, јер је то дело о животу српског народа у време Великог рата, његовој историји, трагедији где је изгубљено безброј родољуба у пуној животној снази. Они који нису остали у „Плавој гробници“ или на албанским гудурама, причали су о страхотама ратовања, али писани дневници ипак остају вечна документа.

Петковић Александра I-1, Економска школа

ЉУБОМИР СТОИЉКОВИЋ

Љубомир Стоиљковић је мој чукундеда, учествовао је у Првом светском рату. У рат је отишао 1914. године, где је 1915. године погинуо. За собом је оставио жену и дете. Жена му се звала Лепосава, а син Ђорђе. Живео је у селу Костур. Био је поштен човек и људи су га волели. Био је мршав и висок човек, вредан и радан.

Први светски рат је почео 1914. године, а завршио се 1918. године. У њему је учествовала већина великих светских сила. Драго ми је што имам претка који је учествовао у рату и часно погинуо за своју државу.

Јован Готић VI, ОШ „Свети Сава“

ВЛАЈКО ЖИВКОВИЋ

Повод за избијање Првог светског рата био је Сарајевски атентат 28. јуна 1914. године, где је Србин Гаврило Принцип као члан организације „Млада Босна“ убио аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда. Аустроугарска је искористила овај атентат да нападне нашу земљу Србију и то је био повод за избијање Првог светског рата. Први светски рат је трајао од 1914. до 1918. године. У мојој породици сви се поносимо нашим претком који је био учесник Првог светског рата. То је био Влајко Живковић, прадеда мог оца из села Церова поред Пирота. Рођен је 1898. године, а кад је кренуо у рат имао је 16 година. Кад је почео Први светски рат, он је учествовао у скоро свим биткама у јединицама Прве српске армије под командом војводе Живојина Мишића, од Колубарске битке, па све до пробоја Солунског фронта. После пробоја Солунског фронта његова јединица се пробијала кроз Македонију ослобађајући место по место. Идући пешице 12 дана пробијали су се од Солуна па све до Пирота. Мој чукундеда Влајко је добитник неколико медаља за храброст које је добио као борац Прве српске армије. Умро је у свом родном селу Церови 1974. године.

Лара Живковић VIII-3 ОШ „Свети Сава“

ДЕНКО МАДИЋ

Мадић Денко рођен је 1878. године у Дојкинцима. Имао је два брата Сота и Јована. У рат је отишао 1911. године, учествовао је у балканским ратовима и у пробоју Солунског фронта. Прешао је Албанију. Оно што знамо је да су гладовали и да су се смрзавали, имали су хлеб у торби, али је он био замрзнут и није могао да се једе. Мој чукундеда је имао тридесет година када је отишао у рат. Био је насмејан, шаљивција, слободан духом, храбар и добар друг. У местима где су боравили, он је био грађевинар правео је цркве и школе. Имао је три ћерке и три сина. Када се вратио из рата, радовао се деци коју је препознао а мом прадеди није ни пришао јер га није препознао. Жене које су их дочекале рекле су му да је и то његов син. Овај човек је Мадић зато што је мој прадеда био Мадић а деда и његова браћа добили су презиме по крштењу по имену оца Денка који се звао Јордан и тако смо добили презиме Јордановић. Он је први у селу који је измислио пилану за сечење даске искористивши природна богатства (реку, шуму) у Старој планини (Арбиње). Изумео је машину за прављење маслаца која је користила брзину реке. Како се село развијало користећи реку, направио је динаму која је производила наизменичну струју и осветљавала један део села. Први је успео да направи куће од чвршћег материјала својим синовима. По угледу на њега касније су се куће отприлике тако правиле у целом селу. Старост је дочекао са најстаријим сином који се касније доселио у Пирот и ту је живео десет година, где је и умро у 92. години живота. Његови синови су били чувене занатлије по угледу на свог оца.

Анђела Јордановић VIII-1 ОШ „Свети Сава“

МОЈ ПРЕДАК У ВЕЛИКОМ РАТУ ПЕТАР

Први светски рат је највећи рат у историји наше земље који је вођен између Централних сила и Антанте од 1914. до 1918. године. Тај рат је однео много живота и заробљених жртава, међу којима је и мој прадеда Петар. Давне 1909. године, било је лето како је причао мој прадеда, седео је и вечерао као и обично. Одједанпут је зачуо јако лупање у врата — то су били бугарски војници који су одвели мог прадеду. Везали су му очи и одвели га негде далеко. То далеко место био је град Солун у Грчкој. Провео је пет година у заробљеништву, нико није знао ништа о њему. Сви су мислили да је мртав. За тих пет година колико је провео тамо појео је свега седам хлебова и попио доста воде која га је одржала у животу. Једног дана су дошли по њега и саопштили му да ће бродом бити превезени на острво Света Гора. Док су се возили у броду, избила је свађа између два бугарска војника, један од њих је пуцао из пиштоља и метак је окрзнуо мог прадеду у руку. У броду је са њим био и његов пријатељ који му је помагао да се излечи и кришом доносио храну и пиће. Кад су се искрцали на обалу Свете Горе, војници су викали гласно речима: „Устај војско Свету Гору да видите“. Тада је већ стигла и 1915. година када су савезници покушали да помогну српској војсци. Ту је настао Солунски фронт чија је дужина била неколико стотина километара. На сву срећу 1918. године је Бугарска капитулирала и распала се војска. Мој прадеда је побегао и наишао на кафану где је ушао да поједе нешто. Седео је поред још једног заробљеника који је такође био Србин. Они су разговарали на српском језику, а тај разговор су чула друга два војника који нису били заробљеници. Они су им помогли и обећали да ће их вратити кући ако се боре на страни српске војске. Они су пристали и отишли са њима. Мог прадеду су поставили за снајперисту у чему се, како је он причао, добро сналазио. Био је рањен неколико пута, али је преживео. Када већ

није било наде и када је био слаб и исцрпљен, када је мислио да ће умрети, његов пријатељ се досетио и украо камион са муницијом и претварао се да је он возач муниције. Убацио је мог прадеду у камион и сакрио га. На граници су их зауставили и замало открили, али мој прадеда се досетио и рекао да је нестала муниција и да су пошли по њу. Тако су их наивни војници пустили да прођу. Када су стигли у Пирот камион су сакрили и спалили, а аутобусом су се вратили у село. Када су дошли, сви су били срећни, али је прадеда због доста рана и повреда убрзо преминуо. Са собом је донео неке своје ствари као што су торбице за хлеб и војничку капу, а моја прабаба је говорила да је са собом донео и неку свеску за коју је причала да је видела само једном.

Рат је уништио многе људе, па тако је и мог прадеду Петра. Рат је најстрашнији догађај који може да задеси једну земљу, један народ.

Никоleta Савов I-3, Економска школа

ЉУБОМИР РИСТИЋ

Мој чукундеда звао се Љубомир Ристић. Нико не памти тачан датум његовог рођења, али се нагађа да је то било 1897. године. Умро је 1995. године. Он је живео у селу Велика Лукања које је поплављено када је настало Завојско језеро. Имао је велико животно искуство. Некада су у једној кући живеле две или три генерације, а он је као најстарији имао највећи углед и поштовање. Био је паметан, писмен и пун мудрости. Волео је да чита, читао је новине без наочара до дубоке старости, али га је слух мало издао, па није добро чуо. Док је постојало село моја баба га памти да се бавио сточарством. Одлазио је рано ујутру и враћао се касно поподне. Када су се преселили у град био је најстарији у улици и сви су га поштовали. Волео је да седи испред капије на столици и да разговара са пролазницима. О његовом учешћу у Великом рату причала ми је моја прабака Милица која је недавно умрла. Знала је само то да је Љубомир био заробљен и одведен у Бугарску где је проживео тешке године док се рат није завршио. Био је храбар и издржљив па га је то вероватно оставило у животу. Иако не знам све детаље око његовог учешћа у рату, веома сам поносан на свог чукундеду и жао ми је што га нисам упознао.

Душан Ицић VI-2 ОШ „Свети Сава“

СВЕТОЗАР В. МИТИЋ

У Тијабари са десне стране Гушевице, при самом скретању за Крупачки пут, био је мали дућан у којем се налазила поткивачка радња мог чукундеде Светозара. Он је био редов трећег одељења муницијске колоне комбиноване дивизије. Мршав, мало погрбљен нешто нижи од метар и шездесет пет поткивао је коње са истом лакоћом као што је достављао муницију својој сабраћи у рововима пакла. Неустрашив, преживео је све недаће рата и први пут видео огромно пространство Јонског мора. Није ни слутио да ће прећи преко Албаније у којој је пут био обележен несахрањеним телима његове српске браће који нису издржали напоре претешког пута. О свему том од њега је слушао мој деда који је као дечак наслоњен на прозору његовог дућана слушао ратне приче. Деди су често и сузе навирале на очи док је причао о страхотама балканских ратова и Великог рата. Ову причу је причао са деда Лekom из Градашнице који је био усмени преводилац француског и бугарског језика. Иако није био много писмен, био је ађутант ког неког војводе или пуковника. Мој деда је био мојих година када је слушао те приче, а сада има седамдесет и добро се сећа да му је отац Светозар говорио о томе да је брата изгубио у балканским ратовима, а оца у Великом рату.

Мој чукундеда Светозар је учествовао у освајању Једрена који је тада био један од три најутврђенија града на Балкану. Тим нападом је командовао Степа Степановић о којем је сачувана прича да је у неизвесности битке посматрао паука који је у углу шатора упорно покушавао да исплете мрежу. У том тренутку је размишљао како да упорност паука примени у својој стратегији напада на Једрене. Тада је донео одлуку да напади не буду жестоки, али да буду упорни и да се понављају у истим временским интервалима. Након сваког извршеног напада српска војска је била све

ближе зидинама. Током девог напада турска одбрана је попустила, командант Шукри-паша је донео одлуку да се град преда Србима и Бугарима. Балкански ратови су за српску војску завршени победама, али је након тога уследио Велики рат где је српска војска поново тријумфовала, али уз невероватно велике жртве. На срећу, мој прадеда је све те страхоте успео да преживи.

ЂОРЂЕ И МИЛАН ЂЕЛИЋ

Прошлост је пуна грешака које опомињу, успеха који зову да се понове и буде жељу за још већим достигнућима. Зато се тих ствари утканих у пирамиду човечанства морамо сећати и посматрати их заједно, јер би заборављање грешака значило прављење још већих, а занемаривање добрих ствари губитак вере у доброту човека.

Хиљаде и хиљаде невиних људи сусрело се са горком и мрачном судбином. Опасност звана рат надвила се над бројним местима и са собом је однела огроман број људских живота и уништила бројне породице. Један од најсудбоноснијих периода у првој половини двадесетог века који је задесио скоро цео свет јесте Први светски рат који је започео пре тачно сто година.

Ми смо у ратовима претрпели удар на људство и цвет нашег српства. Подвизи предака су свакако надљудски и херојски, младост им је прошла у ратовима. Због свега тога треба се сећати и спомињати те блиставе људе. Ја зато и волим да слушам своју нану и деку када причају о члановима наше породице који су се борили у ратовима. Деда моје баке Јеленко Милојевић живео је у селу Враништу код Пирота. Били су многобројна породица и бавили су се пољопривредом. Као најстарији од браће отишао је да се бори у Великом рату, прешао је Албанију, борио се на Солунском фронту и после великих мука вратио се жив и здрав кући. Поред њега били су и Милан и Ђорђе Ђелић, моје чукундеде, који су такође прошли Албанску голготу. У току рата нису се борили на истим местима и нису знали једни за друге, али су се код Драча заједно укрцали на савезничку лађу. Путовали су на истом броду, али то нису знали. Срели су се тек две недеље после искрцавања. Нису могли да верују да су преживели и да су се срели. Од тада се нису раздвајали и заједно су учествовали у пробоју Солунског фронта након чега су се живи и здрави вратили у Пирот. Мој чукундеда Ђорђе добио је орден за храброст.

Анастасија Петровић VI-3 ОШ „Свети Сава“

ЈАЋИМ ЖИВКОВИЋ

Јаћим Живковић је рођен у селу Рсовци 1878. године. Учествовао је у Другом балканском рату 1913. године. Први светски рат затекао га је у Македонији, када је и рањен у десну руку. Као лакши рањеник био је у Француској на лечењу. Волео је да чита, да слуша војничке песме које су говорили или смишљали војници. Лако је памтио и рецитовао другима по повратку из рата. Због његових прича, људи су га поштовали и волели.

Након повратка кући, имао је право на инвалиднину као учесник Великог рата, али је није хтео да не би штетио државу. Тешке послове није могао да ради, па је зато увек чувао овце. Пушио је, дуван је сам садио, а новине користио за замотавање.

И за време окупације у Другом светском рату, од стране Бугара је био затворен и чекао је стрељање. (зато што је са овцама био на месту борбе између партизана и бугарске војске). Спасео се тако што је бугарском кмету дао коња. Због овога су му судиле нове комунистичке власти након рата 1945. године, али је ослобођен кривице.

Умро је 1963. године. Имао је два сина и ћерку, која је моја баба по оцу.

Лидија Митић, учитељица

Ово је песма коју је он забележио:

Ултимаџум Србији 1914.године

У хиљаду деветстотетрнаестој поХристу години
књигу пише од Беча ћесаре,
па је шаље граду Београду
краљу Петру Карађорђевићу.
У књизи му ћесар говорио:
Чујеш ли ме, краљу од Србије,

ил ме чујеш ил се тако градиш.
Где ме нађе жалост и срамота,
Горка жалост и срамота тешка.
Ја царујем шесет и пет љета,
Господар сам тридесет земаља
Од тридесет и више четири
Од како је људи и земаља
Од како је света и државе
Нико више царовао није
Нити већу славу доживео
Од мене ка бечкога ћесара
По имену Франц Јосифа Првог.
Дочекао сам љета деведесет,
Још коју бих могло живовати
Да ми није тебе у Србији,
Да је други на твојој столици.
Јер ти, море, краљу од Србије,
Баш ми не даш умрети с миром
Задајућ ми многе ране љуте
Од којих је ова понајтежа,
Коју рану преболети нећу.
Теби, море, краљу од Србије
Не би доста славе на Косову,
На Косову и на Куманову,
На Прилепу и граду Битољу,
На тврдоме Скадру на Бојани
И под тврдим градом Једренетом,
И на Штипу и Рачанском риту,
Брегалници и Буквама ретким,
Ђевђелији и на Криволаку
И, најпосле, под Видином тврдим.
За два лета и две зиме љуте,
Две си царске круне оборио
И Србију грдно проширио.
Тад ми оте Санцак и Косово
Које бих ја скоро заузео,
Од султана сву Србију стару
Сву Србију и Македонију.

А Бугари део Бугарије,
Па ни то ти доста не бијаше,
Већ ти дође краљу до Приморја,
До сињег мора дебелог
Да затвориш скеле и ћуприје,
Да ми не даш робу превозити
Преко сињег мора дебелог,
Са бијелим светом трговати
Са чиме би народ исхранио;
Силан народ моје царевине.
А ја немам сира ни кромпира,
Ни дебелих свиња ни волова
Осим крпа и бијела платна
Сучим морам далек путовати,
У земљама туђим трговати.
Тада си ме тешко увредио
И задао једну рану љуту
Коју сам ти тада опростио,
Но ти не хте мене послушати,
Јер послуша цара московскога,
Те си војску натраг повратио
Пошто сруши Скадар на Бојани.
И тад си се мало примирио
И војнике дома распустио
И вратио своме Београду.
Но ти не хте дуго мировати,
Већ до првог дана прољетнога
Ти пребаци чете и комите
Да ми руше по мојој држави,
Да се прави неред и паника
О лепоме дану Видовдану.
Видовдан ми црни освануо,
У лепоме граду Сарајеву
А у мојој Босни каменитој.
У сред бела дана на улици
И пред војском и пред многим стражом
Убише ми царског наследника,
Надвојводу Фрању Фернинанда,

Који знаде светом управљати,
што је турског цара надмудрио
Кад му земљу Босну одузесмо —
И без ране и без бритке сабље,
Краљу Петре Карађорђевићу,
Убише га твоје верне слуге
И ћосава деца шумадијска.
Е ту рану пребољети нећу,
Нити хоћу нити могу, краљу,
Већ у року од два бела дана
За два дана и две ноћи тамне,
Да ти мене одговора дадеш:
Ил ћеш своје чете оставити
И издат ми из горе хајдуке
што бацају бомбе страховите,
Да им судим у мојој држави
Да им судим и да их осудим.
Затим, краљу Карађорђевићу,
Да положиш свечану заклетву
И преда мном и пред целим светом
Да ти више помињати нећеш
Да узимаш земље и градове
У којима твоји Срби живе:
Срем и Босну, Бачку и Баната,
Славонију и земљу Хрватску,
Далмацију и малу Истрију,
До Љубљане града словенскога
И да нећеш царство оснивати
На утоку Саве у Дунава
А у твојем граду Београду
Који ми се црни пред очима.
Ако ли ми одговора не даш
За два дана и две ноћи тамне,
Кунем ти се Христом и Маријом
И великим Папом католичким
Хоћу на теб', краљу, ударити.
Сакупићу војску силовиту
Какву није свијет запамтио,

Сву ћу твоју земљу запалити,
жену, децу под нож ударити,
Све поклати мало и велико:
Од зла рода да нема порода.
Београда белог на Дунаву
Запалићу целог до темеља:
На камену камен остат неће.
Моравом ћу сићи до Вардара,
Па ћу тебе живог ухватити
И обадва твоја, краљу, сина:
Александра, твога наследника
И јунака Ђорђа краљевића
што с не боји сабље и куршума
Ни гранате топа брзометна.
Александра ту ћу обесити
Усред Скопља града бијелога,
А Ђорђа ћу на муке метати:
живог ћу му очи извадити,
Па ћу ти га слепа разапети.
Нек се прича и нек се приповеда
А тебе ћу старца савезати
Са министром Пашићем Николом
И са старцем Војводом Путником,
Бацићу вас кули на тавану
И одоздо сено запалити:
Сушићу вас тако повезана
Зади реке ко Власи сланину,
Пак ћу онда редом заредити:
Ухватићу шефа горског штаба
Злогласнога Луку Поповића
И мајора Воју Танасковића
Ухватићу рибу најмудрију,
Капетана Раду Поповића,
Испод Цера гују отровницу,
Који тајно чете пребацује
Преко Дрине у Босну камену;
Падачића Жику, професора,
Некаквога морског учитеља

Који децу не учи читати
Већ како ће са швабом ратовати
Целу ми је Босну запалио
шурујући по моме Зворнику.
Њих двојицу испећи ћу живе,
Па њихову децу наранити,
Наранити месом родитељским.
Њих ћу после клати и пржити
И све редом твоје поглаваре —
Учитеље редом и попове
И кметове боље од бољега
Као некад Турци београдски
У сред Скопља на колац набити.”
Књига дође краљу од Србије,
Књигу гледа грозне сузе рони,
А гледа га Пашићу Никола
Па говори Пашићу Никола:
“Ој Бога ти, добри господару,
Каква ти је књига у рукама?
Одакле је ватром изгорела
Кад је такве јаде донијела
Да проливаш сузе од очију?”
А краљ гледа Пашића Николу
“Црна књига од црнега града
Од онога, од Беча ћесара.
Ћесар ме је тако окривио
И пред целим светом оптужио
За убиство Фрање Фердинанда,
Који враг га у Босну донесе
Да из Босне кости не изнесе,
што га уби Гаврило Принципе
Па сад тражи од Беча ћесаре,
Да му издам моје прве слуге,
Да их суди и да их осуди.
Затим тражи од Беча ћесаре
Да с’ одрекнем моје браће драге
Да о Босни не смем ни мислити,
Српску мисо да не смем ширити

Да би Срби под њим мирни били.
О мој Боже, шта ћу и како ћу?:
Српски образ не може поднети
Да у српској кући туђин суди,
А како ћу с њиме војевати?
Тесар има војске силовите,
Тесар није давно ратовао,
Војска му је орна и одморна
А моја је трудна и уморна.
Јунацима с града Куманова
Са Битоља и са Брегалнице
Још зарасле грдне ране нису.
Мој Пашићу, добро бити неће.”
То изрече, опет сузе проли,
Растужи се и размучи грдно.
Но да видиш Пашића Николу —
Овде видра не хте поникнути,
Не пониче, већ старац покличе:
“Не бој ми се, добри господару,
Док је нама на Неви студеној,
Док је нама цара Николаја
Док је нама цара од Русије
Господара двеста милиона,
Једнокрвна браћа наша Руси,
Неће наша браћа допустити
Да нас швабо сатре и тамани.
Већ ти удри ситна телеграма
Николају, цару од Русије,
И у њем га овако поздрави:
“Силни царе највеће државе,
Силни царе моћни заштитниче
Свију Руса и свију Словена...”
Па му кажи шта је и како је
Затим удри друге телеграме
У Француску и земљу Енглеску,
Да устану листом пријатељи,
Да задрже цара немачкога
Јер дић ће се оно чудовиште

Да он брани свога пријатеља
Пријатеља, од Беча ћесара.
Мало време затим постојало,
Достигоше ситни телеграми
Од рускога цара Николаја
Цар Николај краљу говорио:
“Краљу Петре, мили пријатељу,
Не почаси часа ниједнога
Дужи листом Србе на оружје
што год може пушку понијети,
Наоружај, крени на границу
Док ја стигнем одозго са севера.
Тад ћеш видет шта ће од нас бити!
Светског мира баук додија ми,
Данас ћу му смртну запевати;
А ћесар упиши и напиши
Поздрави га воља каква ти је.”
Краљ узима дивита хартију
Па ћесару овако одговара:
“Шта говориш, од Беча ћесару?!
Зашто ми се у кућу увлачиш?
Савети нам твоји не требају,
А претње се твоје не бојимо.
Ако ти се ово не допада,
Купи војску, ајде на Србију,
Ми ћемо те дивно дочекати!
Ил’ на Саву, Млаву и Мораву
А воља ти на Дрини, ћесаре?
Где год хоћеш, готов сам, ћесаре,
И ако су моји сви уморни,
Они знају дивно умирати.
Ал кад стану они умирати,
Гавран ваше коске неће изнијет”

ПРОПАСТ СРБИЈЕ

Над Србијом мутно небо
Облаци се над њом вију
Кад је швабо спремо силу
Да удари на Србију.
Већ два пута је ударао,
Али све је плаћао главом
Преко леша његовога
Могло се је прећи славом.
Преко Дрине није могло
Зато што је она брза,
Али она пронела је
Много леша, много блуза.
Ова му је проба трећа,
Нек покуша још и сада
Каква ће му бити срећа.
На граници српска војска
Спремна стоји, чува међе;
Душманину опет не да
Преко воде да он пређе.
Српске војске беше мало
На рачуну и по броју,
Доста их је било пало
У љутоме тешком боју.
Нема, браћо, оне снаге
Рачунато све на перо,
Ко што беше бој на Шапцу
Бој на Шапцу и на Церу.
Показа се зараз клета,
Па помори пола војске
И осталог нашег света;
Куд погледаш свуд је гробље,
Па и она војска помре
што се звало наше робље.
Нема леба, нема јела,
Али болест усели се

У вароши и у села.
Од шпијуна клетих шваба
Кад су ову радост чули.
И да пола српске војске
Сад у црну земљу трули,
Извештаје брзо шаљу
До својега старог Фрање
У Србији да је сада
Неповољно по све стање.
На телефон стално зову,
А телефон стално звечи,
Кад извештај њему дође
они ове броје речи:
“Има војске, светли царе,
у Србина опет доста,
али она је и неука
и много је, царе, проста.
Јер ово је војска нова
Од Битоља и Косова
Та се војска, господару,
Ни борити много неће.
Требало би, опет, царе,
На Србију да се креће.”
Телефони известише
Све по реду Фрања стара
А он оде у Немачку
До Виљема силног цара.
Пред Виљема како дође,
На колено Фрањо клече
Пољуби га у колена,
Па Виљему ово рече:
„Светла круно, Виљем царе,
Имаш војску, многе царе,
Ја те молим, као брата,
Помогни ми овог рата.
Дај ти мени војске твоје
Да повратим што је моје,
што од мене Србин оте

И молим те, господару,
За убојне твоје флоте.
Из топова нека бију
Док не уђем у Србију.
Да се српска сломи круна
Србија је, светли царе,
што год хоћеш свега пуна.
У њој има све што треба,
А најпрече што је, царе,
На све стране пуно хлеба.
Онда Виљем рече вако:
„Кад у Сра има хлеба
Колико ти војске треба?“
Фрањо очи горе диже,
Па Виљему приђе ближе,
На колена опет клече
Па Виљему 'вако рече:
„Ено бога, ено неба
Милијун ми војске треба,
Јер од тог ће пола пасти
Док се, царе, пређе међа,
А Бугарска спремила се
Да удари иза леђа.”
Виљем Фрањи 'вако рече:
„А забога, главо седа,
Каква ти је ово беда?
шта ће теби војска толка
Кад Бугарска удариће
И са леђа и са бока?.“
Да чујете Фрању стара
шта Виљему одговара:
„Ја ти љубим белу руку,
Имао сам с њима муку:
Побише ми војске пола
Заробише и топове
И комору многа кола,
Па ено их, светли царе,
На граници стално газе

И певају све о Бечу
Спремају се да прелазе“
Онда Виљем рече вако:
„Добро, стари, кад је тако
Кад у Срба има хлеба
Учинићу све што треба
И од мене што се тражи
Тако твојој влади кажи.“
Поклони се Фрањо стари,
Па Виљему руку љуби
Од радости насмеја се
Виде му се златни зуби.
Окрену се, поздрави га,
Па се првог воза лати
И весело Бечу оде,
Као чедо својој мати.
Како Фрањо у Беч стиже,
Одмах своју војску диже
На Србију да се спрема
Све од Беча па до Срема.
Спремише се сви Мађари,
Заплакаше многи Сремци
Јер стигоше разбојници
То су били, браћо, Немци,
А убојна многа флота
Низ Дунава стално плови
И у њима јака спрема,
Муниција и топови.
Преко Саве и Дунава
Свуд се само војска плави
Примичу се већ обали,
На Дунаву и на Сави
А на Млави, преко Дрине,
Не би много снаге њине
Београду, Пожаревцу
Највише се снаге збиле;
Ту се броја није знало
Колика је сила била

Та сама се зачудила
У облаку бела вила.
Од страхоте и терета
И црна се земља цима
На Србина на јунака
Кажу, по двадесет има.
Дуж целог нашег фронта
Опалише из пушака
И убојних њиних флота
Борише се Срби лави,
Из топова и пушака
Ал не вреди ништа, браћо,
Толико је сила јака:
Дереглијама нема броја
Свака пуна где год која.
Удри лево, удри десно
Удри жучно, удри бесно
На хиљаде мртвих глава
што Дунаву шаље Сава,
Дунавом их даље прати,
Због Дунава и због Саве
Сада много кука мати.
Јака сила пређе воду,
што је наша била међа,
А Бугарска, крвник стари,
Заилази иза леђа.
По вароши пође говор,
По вароши и по срезу,
Да Бугарска јако жури
Да пресече нама везу,
Наређење брзо дође:
Српска војска да с не бори,
Него одмах да одступа
И то право Црној Гори.
што је било, браћо моја,
То не може да се крије
Једни иду Црној Гори,
Други преко Албаније.

Остависмо добро наше
Оста отац, оста мајка,
Мила деца, верна љуба,
А нигде се не појави
Наша српска труба.
По Србији нашој милој
Размили се друга вера,
Напуни се свака варош
И остала наша села.
А од наше српске војске
Све се чује нека граја,
Свакоме је свога жао
што постаје туђа раја.
Јесен беше, киша пада
Пуно туге, пуно јада.
И небо се стално мути
То несрећи некој слути.
Па и оно јарко сунце
И оно се нешто крије,
Јер не може, браћо моја,
Као досад да нас грије.
Тешко јади одолеше
Да се чује чак до неба:
“Нестаје нам, браћо, наша,
нестаде нам, браћо, хлеба”.
Магацини пуни хране
Ал’ не могу да се бране,
Већ морају да се пале
То је жалост, мили брале.
Сад не можеш леба пећи
Или немаш кад утећи:
Швабо стиже, па их гаси
И све стижу туђи гласи.
Тамо где је Црна Гора
желеће се хлеба кора.
Ни за коње нигде зоби
А пут рђав све их поби.
Српска војска стално гмиже,

Црној Гори све је ближе
Кад у Црну Гору зађе,
У јаду се сваки нађе.
Гледао сам, браћо моја,
Седам банке, једна проја,
А у њојзи четири кила
Па се скупи браћа мила
На четири је деле части
А сиромаш човек ко је,
Родитеље куне своје:
„Да шта ли ћу ја, сиромаш’,
Отишао сам од свог дома,
Отадцбину да ја браним
чиме сада да се храним?!“
Па кошуљу своју скида,
Црногорца њоме нуди
“Ево кошуље коме треба
Дајте само парче хлеба”.
Војник виче: „Сечи више“,
Узме оно па га збрише,
Али глад му не да мира
Оде тражит где кромпира
Где су била кромпиришта,
Кад оно тамо нема ништа.
Тако траја све до Тузе
Остасмо и без блузе.
Кад дођосмо већ до Леша,
Ретко у ког беше веша.
А од Леша све до Драча,
Беше хлеба ко колача!
Савезници шаљу јело,
Бело рубље и одело
И све што ти душа иска!
А код куће наше писка –
За нама се сузе роне,
А за неким звона звоне.
По Србији беше ’вако:
Створили су од ње пак’о

Јарко сунце сину с неба,
Села мајка јести хлеба
Поред ситне деце своје –
Изнела је парче проје
И два струка белог лука
Па све плаче и све кука.
Угледа је мали Чеда
Па кукати мајци не да:
“Зашто кукаш, мила мати?,
Да ли зло што нашем тати?
Немој, мајко, сузе лити
Јер нама ће теже бити.
Та не води, мајко, бригу
Добио је чича књигу
Од својега сина Мије,
Он се тати јавља ди је
Обоје су живи, здрави
И боре се као лави!
Савезници, мајко мила,
Кажу да је јака сила
У Енглеза и Француза
Немој, мајко, лити суза
Јер та, мајко, јака сила
То су наша браћа мила,
И њих, мајко, добри тата
Љуби као свога брата.“
Насмеја се мали Чеда
Беле му се ситни зуби,
Око врата грли мајку
И у образ све је љуби.
Мајка љуби своје чедо,
ову жалост Господ не до
Браћо моја, никад више
што овако да се пише?!
Не губите, браћо, наду
И рату ће бити крај
А осталој нашој браћи
Нека душа види рај.

ДВА САВЕЗНИКА

Боже мили, чуда великога!
Састали се Срби и Бугари
што ниједан за другог не мари
Од Турчина земље освојише,
ал' се љуто браћа завадише.
Наша браћа Бугари нам веле
Македонску земљу да поделе,
Да нам узму Овче поље равно
што је било то српско одавно.
Велес, Прилеп и Битоља града
Да ми рука бугарска завлада.
Србин брату Бугарину вели:
„Те градове Срби су отели,
Те градове ником дати неће
Србин војску на границу креће.
Бугарине, црн ти образ био
Ти не слушај Аустрију прију,
Она хоће само анексију.
Већ, Бугари, узмите се ума
Послушајте тројног споразума
Послушајте нашег Руса брата
Сви ми њему руке око врата.
Да се нико за земљу не жуди,
Нека буде како Рус пресуди.
Ако нећеш тако, а ти оди,
Твоју војску на Србију води.
Ми смо спремни сваког белог дана
Да делимо крвавог мегдана.
Ви рекосте Србија је мала
Али је она сваком помоћ дала.
Црна Гора и Грчка признаше
Нашу помоћ што им Срби даше
А ти нашу помоћ признат' нећеш,
Али свуда по свету размећеш
Бугарине, црн ти образ био

Ти си војску по шанчеве крио,
Па с Турчином не смеш да се бијеш
Већ Бугаре на све стране кријеш.

ПОДЕЛА СВЕТА

У хиљаду деветој стотини
четрнаест по Христу години
Свадише се европски владари
чет'ри цара а чет'ри владара
За око шта већ ни око шта,
чудо божје и невоље јаке,
што некакво ђаче гимназијско
Из лијепе земље херцегове
По имену Гаврило Принципе
На Видовдан уби Фердинанда
Наследника круне ћесарове,
Тиранина Срба и Хрвата.
ћесар тужи краља од Србије
И са њим је Виљем од Немачке
И он српског краља оптужује
И са њим је султан цариградски.
Краља бране силни пријатељи.
Силан цар са Неве студене,
Који влада света половином,
И краљ Ђорђе од земље Енглеске,
што је силан цар од Индије
И господар свију светских мора
И Француска зорна република
И Белгија мала краљевина
И још краљу наше Горе Црне.
Свадише се европски владари
И хоће се да покољу љуто,
Нико нигде попустити неће.
Тад се трже Виљем од Немачке
Па ужасну ријеч проговори:
„Николају, цару од Русије,
Ево има тридесет година
Како спремам војску и топове
Да се једном, царе, огледамо
Европа је и одвише тесна

Царовати оба не можемо
Већем крећем војску на границу.“
Љуто плану царе Николаје,
Па му више не хте ни зборити
Већ загуди озго са севера
И са Неве, са воде студене.
Крете царе војску невиђену
Невиђену, дотле нескупљену
А у перо десет милијуна.
Задрхташе Кавказ и Урал
Затресе се пуста Сибирија
Зажубори Волга и Дунаво.
Но да видиш цара немачкога:
Скочи одмах и тресну чизмама,
За дан војску силну опремио.
Неки веле, пет је милиона
Неки веле шест је беше равно.
Он прегази равног Луксембурга
И догура с војском до границе,
До границе краља белгијскога,
Па му стаде ситну књигу писат’,
У књизи му силан наређује:
„чујеш ли ме, краљу од Белгије,
што ти данас силан наређујем:
Све капије градске изотварај
Да проведем војску кроз Белгију
Кроз Белгију, твоју краљевину,
Да одатле нападнем Француску
Јера су се проклети Французи
Утврдили на мојој граници,
Те бих моро војску изгубити,
А не би их моро надвладати.
А кад будем отлен ударио,
За пол’ дана свршићу с Француском
И град Париз војском опасати,
Па ћу онда намет ударити —
Ратни намет десет милијарде!
Спалићу га, затим до темеља,

Нек се прича и нек приповеда
Где је некад Париз постојао
И светлео света половину
Као јарко сунце из облака.
Одатле ћу, краљу од Белгије,
Ударити с ратним бродовима
И срушићу од мора царицу
Британију, велику Енглеску.
Па ћу с онда натраг повратити
Да колоса руског утаманим,
Јер он војску скупити не може
Нити стићи на своју границу
Са далека за пола годину
Петроград ћу војском опасати,
Спалићу га, затим до темеља,
Пак грмнути земљом и свијетом:
Једно небо једног бога има
И земљи је један владар доста!“